

MATERIÁL

DEBATA O ČESKÉM PŘEKLADU *DRUHÉHO POHLAVÍ* SIMONE DE BEAUVOIR

Marianna Placáková (ed.)

Abstract

Simone de Beauvoir's The Second Sex was translated into Czech in 1966, the first translation of the book to be published in a socialist state. It was, like many other translations during this period, a compilation of selections and was edited by the phenomenologist Jan Patočka who, in his postscript, presented the work primarily within its philosophical context. The book, which was published in three editions within two years and reached a combined print run of almost one hundred thousand copies, reaped substantial acclaim both among the lay and the academic public. The main debate about the book unfolded in the magazines Literární noviny and Vlasta, in which the contributors aired their views on the book from various positions – as advocates of phenomenology, Marxism, and the women's press.

Keywords

Simone de Beauvoir, The Second Sex, debate, Czechoslovakia, feminism, state socialism

ÚVOD*

Marianna Placáková

Sedmdesát let po své původní publikaci vybízí kniha *Druhé pohlaví* Simone de Beauvoir stále k novým interpretacím a recepcím, které ale někdy více než o původním záměru autorky vypovídají o kontextu, v nichž tyto interpretace vznikají.¹ Podobně lze chápat i debatu, která se nad vydáním *Druhého pohlaví* v Československu rozvinula v šedesátých letech a která byla součástí dobových reformních pohledů na emancipaci žen. V československém kontextu je tato debata zajímavá tím, že překročila klasické dobové diskuze, řešící ženskou otázku na úrovni praxe (právní úpravy či nastavení sociálního systému týkající se žen, jejich úlohu v ekonomice ad.), do oblasti genderové teorie. Pro mezinárodní perspektivu je v debatě důležitá formulace témat, která později řešila feministická teorie na Západě – spor mezi prosazováním genderové rovnosti na základě stejnosti versus rozdílnosti nebo finanční odměňování reprodukční práce.

Kniha *Druhé pohlaví* Simone de Beauvoir původně vyšla v pařížském nakladatelství Gallimard v roce 1949 a o deset let později se stala jedním z hlavních inspiračních zdrojů druhé vlny feminismu na Západě. V Československu byla vydána jako v prvním socialistickém státu v roce 1966.² Simone de Beauvoir se zde stala známou osobností, spojovanou s angažovanou publicistikou,³ bojem za ženskou emancipaci⁴ a také s její literární tvorbou chápanou v kontextu existencialismu. Během šedesátých let byly do češtiny kromě *Druhého pohlaví* přeloženy její knihy *Mandaríni*, *Velice lehká smrt*, *Líbivé obrázky*, *Paměti spořádané dívky*, *Zlomená žena*,⁵ dále fragmenty jejích textů⁶ a zahraniční recenze na její dílo⁷ publikované v časopisech.

* Text vznikl s podporou SVV 260557 „Historie mezi minulostí, přítomností a budoucností“ na FF UK.

¹ Z nedávných interpretací lze najít „nové“ čtení Beauvoir například u konzervativních feministek Gabrielle Cluzel a Eugénie Bastié. Srov. Eva Gianoncelli, „We're not Beauvoirians, but... Conservative (Anti)Feminist Intellectuals and the Rejection and Appropriation of Simone de Beauvoir, her Thought, and her Legacy“, *Cahiers Sens public* 25–26 (2019), č. 3, s. 251–271.

² Kniha vyšla ve slovenštině v roce 1967, v maďarštině v roce 1969, v polštině v roce 1972, v srbochorvatštině v roce 1982, ve východním Německu v roce 1989, v bulharštině v roce 1996, v ruštině v roce 1997, v rumunštině v roce 1998. Srov. Ewa Kraskowska, „On the Circulation of Feminist Discourse via Translation (V. Woolf, S. de Beauvoir, J. Butler)“, *Ruch Literacki* 51 (2010), č. 1, s. 1–14.

³ Vladimír Pozner, „Memento. Mučednice Džamila Boupachová“, *Mladý svět* 49 (1961), č. 4, s. 4.

⁴ Beauvoir například jako jedna z umělkyně zastupovala Francii na mezinárodním setkání žen k 50. výročí MDŽ v Kodani v roce 1960, které pořádala socialistická Mezinárodní demokratická federace žen. Srov. „Mezinárodní setkání žen v Kodani“, *Vlasta* 14 (1960), č. 6, s. 12.

⁵ Simone de Beauvoir, *Mandaríni*, přel. Eva Musilová (Praha: Odeon 1967); Simone de Beauvoir, *Velice lehká smrt*, přel. Eva Pilařová (Praha: Československý spisovatel 1967); Simone de Beauvoir, *Líbivé obrázky*, přel. Marie Veselá (Praha: Odeon 1969); Simone de Beauvoir, *Paměti spořádané dívky*, přel. A. J. Liehm (Praha: Československý spisovatel 1969); Simone de Beauvoir, *Zlomená*

Simone de Beauvoir společně s Jeanem Paulem Sartrem Československo také v šedesátých letech navštívili.⁸ V listopadu 1963 přijeli na pozvání Svazu československých spisovatelů u příležitosti premiéry Sartrovy hry *Vězňové z Altony* uváděné v Tylově divadle v Praze⁹ a v listopadu 1968 u příležitosti premiéry Sartrova dramatu *Mouchy* v Komorním divadle a reprízy *Špinavých rukou* v divadle E. F. Buriana. Při obou návštěvách proběhlo s dvojicí několik debat, přednášek a setkání na různých platformách a byl o ně velký zájem médií. V roce 1968 se s nimi uskutečnila debata se studenty v Komorním divadle, dále setkání s českými divadelníky a literáty ve Svazu československých spisovatelů (návštěva trvala tři dny a plán přijmout pozvání do Brna a Bratislavy se nakonec neuskutečnil). Během dvoutýdenní návštěvy o pět let dříve se Sartre a Beauvoir setkali s českými spisovateli na zámku v Dobříši a se slovenskými intelektuály v Bratislavě.¹⁰ Sartre dále přednášel ve Filosofickém ústavu ČSAV, v Městské knihovně a na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Podle dobového mediálního obrazu¹¹ byla hlavní

žena, přel. Eva Janovcová, Eva Pilařová (Praha: Svoboda 1970). Již v roce 1947 byl do češtiny přeložen její román *Krev těch druhých*, přel. Antonín Bartůšek (Praha: Nakladatelství družstvo Máje, 1947). V edičním plánu Melantrichu byl plán vydání autorčin román *Pozvaná* v roce 1971. K jeho publikaci došlo až v roce 1991 (Praha: Melantrich, 1991). Publikace Beauvoir byly překládány také do slovenštiny. Srov. Simone de Beauvoir, *Krv iných*, přel. Zora Jesenská (Turčiansky Sv. Martin: Živena, 1947); Simone de Beauvoir, *Neužitočné ústa: hra v dvoch dejstvách a ôsmich obrazoch*, přel. Jozef Felix (Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1947); Simone de Beauvoir, *Mandaríni* (1. díl), přel. Hana Ponická (Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1966); Simone de Beauvoir, *Mandaríni* (2. díl), přel. Hana Ponická (Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1966).

⁶ Simone de Beauvoir, „*Síla věcí*“, přel. A. Šabatková, *Světová literatura* 9 (1964), č. 4, s. 199–214; Simone de Beauvoir, „Sartre a Camus“ (úryvek z knihy *Síla věcí*), *Dějiny a současnost* 6 (1964), č. 5, s. 46–47; Simone de Beauvoir, „Z mých pamětí (výňatky)“, přel. V. Volan, *Literární noviny* 17 (1968), č. 2, s. 6–7; Simone de Beauvoir, „Věk odříkání“ (Zlomená žena), přel. Eva Janovcová, *Světová literatura* 13 (1968), č. 5, s. 134–162; Simone de Beauvoir, „Zlomená žena“, přel. Eva Pilařová, *Mona* 1 (1969), č. 1, s. 9–31.

⁷ Yvette Le Floc'h, „Být či nebýt – to je otázka Mandarínů Simony de Beauvoir“ (recenze s ukázkami), přel. Alena Hartmanová, *Světová literatura* 1 (1956), č. 3, s. 226–233; Henri Deluy, „Až bude odstraněno nekonečné otroctví žen...“ (Simone de Beauvoir), přel. František Zvěřina, *Plamen* 8 (1966), č. 12, s. 41–45.

⁸ Z dalších socialistických států navštívila tehdy Beauvoir Moskvu v roce 1962, Estonsko v roce 1964, Litvu a Moldávii v roce 1965, Dubrovník v roce 1968.

⁹ Návštěva Beauvoir v Praze v roce 1963 je zmíněna v jejím románu *Velice lehká smrt* (Praha: Československý spisovatel, 1967), k jehož českému vydání napsal doslov Antonín J. Liehm.

¹⁰ K návštěvě Simone de Beauvoir a Jeana Paula Sartra v Bratislavě srov. Dana Musilová, *Na okraj jedné návštěvy: Simone de Beauvoir v Československu* (Hradec Králové: Oftis 2007); „Sartre a de Beauvoir v Bratislavě (1963)“, *Kritika & Kontext* 7 (2002), č. 1, s. 8–21.

¹¹ Srov. Fotografie „Francouzský spisovatel a filosof Jean Paul Sartre a jeho žena spisovatelka Simone de Beauvoir...“, *Mladý svět* 5 (1963), č. 47, s. 2. Dále srov. články „J. P. Sartre v Československu“, *Československý filmový týdeník* (1963) č. 49; „Rozhovory pokračují. J. P. Sartre v Bratislavě“, *Kultúrnny život* 18 (23. 11. 1963), č. 47, s. 4; „Sartre odpovídá“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 2, s. 8–9; „J. P. Sartre v Praze“, *Československý filmový týdeník* (1968), č. 49; „Sartre v Praze“, *Výtvarná práce*

pozornost zaměřená především na Jeana Paula Sartra, který se v rozhovorech vyjadřoval k aktuální politické situaci a vykládal rámce své filosofické pozice a dramatické tvorby.

Simone de Beauvoir, na niž se média sice také obracela,¹² byla v roce 1963 ve srovnání se Sartrovou popularitou v pozadí a působila spíše jako jeho doprovod. Na přednášce v hlavní aule Filosofické fakulty UK, tehdy přeplněné vysokoškolskými studenty, následoval po Sartrově přednášce i její referát. Literární kritik Antonín J. Liehm, který byl s touto partnerskou dvojicí již delší dobu v kontaktu (od druhé poloviny padesátých let překládal Sartrovy hry do češtiny a obě návštěvy v Československu také zprostředkovával¹³) tehdy zaznamenal, že zde mluvila o postavení ženy ve společnosti a že se zajímala i o řešení tzv. ženské otázky v Československu.¹⁴ Socioložka Jiřina Šiklová, která se přednášky zúčastnila, tvrdí, že po Sartrově přednášce (během níž proběhlo několik střetů, kdy si studenti nejdříve stěžovali na úroveň překladatele z francouzštiny, kterého A. J. Liehm na místě omluvil a impulzivně vystřídal, a dále zde byly vzneseny námitky vůči Sartrově levicovosti) velká část studentů aulu opustila.¹⁵ Simone de Beauvoir nebyla tehdy ještě obecně známou osobností (překlady jejích textů se začaly více publikovat až v roce 1964), kterou se v Československu pravděpodobně stala až po vydání *Druhého pohlaví* v druhé polovině šedesátých let.

Druhé pohlaví bylo vydáno v roce 1966 v populárně-vědecké edici Malá moderní encyklopedie nakladatelství Odeon.¹⁶ Kniha byla do té doby dostupná ve francouzském originále či jeho anglickém překladu jen úzkému kruhu československých intelektuálů.¹⁷ Při jejím vydání v Československu se ale dostala k široké veřejnosti a vzbudila velký ohlas.¹⁸

16 (1968), č. 24, s. 1; Josef Träger, „Ota Ornest: Sartre zblízka“, *Divadelní noviny* 12 (1968–1969), č. 7, s. 2; Karel Bartošek, Petr Pujman, „Se Sartrem o dnešku. Podoby socialismu, spojenectví inteligence a dělníků“, *Listy* 1 (1968), č. 6, s. 9; Marta Švagrová, „Jean-Paul Sartre: Neznám jediného...“, *Svobodné slovo* (29. 11. 1968), s. 4; „Sartre v Praze“, *Divadelní noviny* 12 (1968), č. 7, s. 1; Hana Běhounková, „Návštěva z Paříže“, *Květy* 19 (1969), č. 3, s. 22–23.

¹² Antonín J. Liehm, „Páté přes deváté (rozhovor s J. P. Sartrem a Simone de Beauvoir)“, *Literární noviny* 12 (1963), č. 47, s. 6–7; „4 otázky Jeanovi Paulovi Sartrovi a jedna odpověď Simone de Beauvoirovej“, *Kulturní život* 18 (1963), č. 47, s. 1, 3; „Obdivujeme váš dnešní postoj. Televizní rozhovor se Simone Beauvoirovou a J. P. Sartrem“, *Svobodné slovo* 24 (6. 12. 1968), s. 1.

¹³ Srov. Antonín J. Liehm, „Dopisy Sartre – Kosík“, *Právo (Salon)* (28. 6. 2001), s. 3.

¹⁴ A. J. Liehm, *Rozhovor* (Praha: Československý spisovatel, 1966), s. 77.

¹⁵ Rozhovor Marianny Placákové s Jiřinou Šiklovou, červenec 2020.

¹⁶ Simone de Beauvoirová, *Druhé pohlaví*, přel. Josef Kostohryz, Hana Uhlířová (Praha: Orbis, 1966). Ve stejném roce byl vydán nezávisle na knižním překladu výňatek z knihy také v časopise *Plamen*. Srov. Simone de Beauvoir, „Žena a manželství“ (výňatek z druhého svazku knihy *Druhé pohlaví*), přel. M. D., *Plamen* 8 (1966), č. 12, s. 46–52.

¹⁷ Socioložka Irena Dubská například *Druhé pohlaví* zmiňovala již v roce 1963 v článku „Socialismus a žena“, *Kulturní tvorba* 1 (1963), č. 10, s. 1. Novinářka Helena Klímová zase citovala jeho anglický překlad v knize *Nechte maličkých přijít* (Praha: Československý spisovatel, 1966).

¹⁸ Reklama a anotace na knihu vycházely napříč čtenářským publikem v časopisech *Vlasta*, *Kulturní tvorba*, *Obrana lidu*, *Dějiny a současnost*.

Jaký byl o knihu zájem, dokládají tři vydání v češtině a dvě vydání ve slovenštině¹⁹ během tří let s nákladem skoro 120 tisíc kusů (v češtině šlo u prvního vydání (1966) o 40 tisíc výtisků, u druhého (1967) o 15 tisíc, u třetího (1967) o 40 tisíc, ve slovenštině u prvního (1967) o 12 tisíc, u druhého (1968) o 10 tisíc výtisků).²⁰ Ačkoli v té době byly velké náklady knih časté, množství výtisků této publikace vynikne ve srovnání s ostatními socialistickými státy, kdy v Polsku vyšla kniha v nákladu pouze 5 tisíc výtisků²¹ a v Jugoslávii se v prvních letech po jejím vydání v roce 1982 prodalo 20 tisíc kusů.²² V Rumunsku byla dostupná jen ve francouzském originále omezenému kruhu intelektuálů v knihovně rumunské akademie věd v Bukurešti.²³ Velký náklad knihy proběhl pouze v Maďarsku, kde vyšla ve dvou vydáních (1969, 1971) a u druhého se jednalo o téměř 30 tisíc kusů.²⁴

Oproti polskému překladu, kdy se podle Urszuly Chowaniec jednalo o vydání pro snobskou elitu, lačnou po západních trendech, se v Československu kniha stala mainstreamovým hitem. V anketě *Literárních novin* o knihu roku 1966 byla nejčastěji zmiňovaným titulem a hlasovaly pro ni populární herečky Jana Brejchová a Jiřina Jirásková nebo televizní hlasatelka Meda Čechová.²⁵ V soutěži *Dívka* roku Československa (1968) uvedla její vítězka Jarmila Teplanová, studentka hutnické fakulty Vysoké školy technické v Košicích, v „kádrovém dotazníku“ na otázku, co zrovna čte, právě *Druhé pohlaví*.²⁶ Kromě debaty, která se nad obsahem knihy rozvinula v mnoha periodikách, byly výňatky z knihy uveřejněny také v časopise *Československý voják*. Vzhledem k tomu, že se jednalo o čtrnáctideník, který vydávala Hlavní politická správa ministerstva národní obrany a který cílil převážně na mužské čtenáře, měl tento počín až edukativní charakter (výňatky zahrnovaly pasáže o manželství jako „pospolitosti dvou svéprávných existencí“ a o ženské sexualitě).²⁷

¹⁹ Simone de Beauvoirová, *Druhé pohlavie*, přel. Viera Millerová (Bratislava: Obzor, 1967).

²⁰ Kniha se dotiskovala z důvodů její rozebranosti. Srov. „Simone de Beauvoir. Druhé pohlaví (výňatky, předmluva Jiřina Trojanová)“, *Československý voják* 16 (1967), č. 4, s. 36–37.

²¹ Anna Bogić, „Becoming Woman: Simone de Beauvoir and *Drugi pol* in Socialist Yugoslavia“, Bonnie Mann, Martina Ferrari (eds.), *On ne naît pas femme: on le devient... The Life of a Sentence* (New York: Oxford, 2017), s. 318.

²² Urszula Chowaniec, „Feminism Today: Reflections on Politics and Literature“, in Urszula Chowaniec, Ursula Phillips (eds.), *Women's Voices and Feminism in Polish Cultural Memory* (Newcastle upon Tyne: Cambridge 2012), s. 9.

²³ Eric Leveél, „Simone de Beauvoir and Romania: A Distant Gaze (Circa 1965–1977)“, *Colloquia. Journal of Central European History* 19 (2012), č. 1, s. 125.

²⁴ Mária Joó, „*The Second Sex* in Hungary. Simone de Beauvoir and the (Post)-Socialist Condition“, *Hungarian Cultural Studies* 4 (2011), s. 118.

²⁵ „Anketa. Vánoce 66“, *Literární noviny* 15 (1966), č. 52, s. 3–4.

²⁶ „Miss Czechoslovakia“, *Mladý svět* 10 (1968), č. 28, s. 18.

²⁷ „Simone de Beauvoir. Druhé pohlaví (výňatky, předmluva Jiřina Trojanová)“, *Československý voják* 16 (1967), č. 4, s. 36–37.

Vydání *Druhého pohlaví* v češtině má podobně jako ostatní překlady svůj specifický charakter ve formě překladu i grafické úpravy knihy. Na rozdíl od slovenské (Bratislava: Obzor, 1967) a polské (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972) edice, v nichž byla knižní obálka pojata abstraktní formou, pracoval český překlad graficky se zobrazením nahého ženského těla. Obdobný přístup lze najít i u maďarského překladu (Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1969), kdy je na obálce reprodukován fotografický ženský akt. V českém případě obálku navrhl Milan Hegar, grafik nakladatelství, který na ni použil reprodukci sochy *Leda* francouzského umělce Aristida Maillola ze začátku století, zobrazující řecký mýtus o spartanské královně Ledě svedené (v určitých interpretacích znásilněné) bohem Diem ve formě labutě (v této variantě je Diova přítomnost naznačena jen gestem Lediny ruky). Rozpor mezi emancipací ženy a zobrazením nahého ženského těla ve výtvarném umění (v malbě, sochařství) v Československu v té době neexistoval a společně se sexuálním uvolněním druhé poloviny šedesátých let se reprodukce nahého ženského těla čím dál častěji stávaly součástí mainstreamové vizuality.²⁸ V *Encyklopedii moderní ženy* tak byla například jako doprovodný vizuální materiál Leninových, Marxových a Engelsových citátů o postavení ženy ve společnosti použita sekce s názvem „Žena v umění“, plná reprodukcí ženských aktů, mj. právě i od Aristida Maillola, jenž se jim dlouhodobě věnoval.²⁹

Překlady *Druhého pohlaví*, dvoudílné knihy, obsahující v originální verzi téměř tisíc stran, byly často za svou úroveň a zkrácené formy kritizovány.³⁰ Ve srovnání s prvním anglickým překladem (London: Jonathan Cape, 1953), který obsahoval mnoho nepřesností a dezinterpretací, má český překlad podle filosofky Dagmar Pichové lepší úroveň v práci s filosofickou terminologií.³¹ Je otázkou, jakou roli v překladu mohl mít filosof Jan Patočka, který ke knize napsal předmluvu a doslov a především vybral, jaké pasáže mají být do češtiny přeloženy. U českého překladu se totiž jako u mnoha jiných jednalo o výbor. Na rozdíl od slovenského vydání, kde bylo vypuštěno několik pasáží, byla česká verze zkrácena téměř o polovinu a vyšla pouze v jednom svazku (415 stran). Není jasné, jestli českou zkrácenou verzi podobně jako v maďarském případě Beauvoir autorizovala, stejný přístup nakladatelů lze ale u těchto dvou vydání najít v chápání knihy především

²⁸ Odkaz na *Druhé pohlaví* se například objevil i v jednom z mnoha článků, které se na konci šedesátých let zabývaly tématem nahého ženského těla (v tomto případě „erotologickou estetikou“). Srov. Jiří Zeman, „Žena a krása“, *Věda a život* 16 (1969), č. 8, s. 464–469.

²⁹ *Encyklopedie moderní ženy*, (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966), s. 29–34.

³⁰ Srov. Margaret A. Simons, „The Silencing of Simone de Beauvoir: Guess What’s Missing from The Second Sex“ (1983), in táž, *Beauvoir and The Second Sex: Feminism, Race, and the Origins of Existentialism* (Lanham: Rowman & Littlefield 1999), s. 61–72; Toril Moi, „While We Wait: Notes on the English Translation of The Second Sex“, Emily R. Grosholz (ed.), *The Legacy of Simone de Beauvoir* (New York: Oxford, 2004), s. 37–68.

³¹ K českému překladu srov. Dagmar Pichová, „Simone de Beauvoir: *Druhé pohlaví* – a kletba překladu“, *Filosofický časopis* 67 (2019), č. 2, s. 241–250.

v jejím filosofickém rámci. V Maďarsku byl kontrolním editorem vydání Zádor Tordai, revizionistický marxistický filosof a odborník na existencialismus a myšlení J. P. Sartra, který překlad opatřil i slovníkem filosofických a psychologických pojmů.³² V českém případě to byl Jan Patočka, Husserlův žák, jenž se v textech také vyrovnával se Sartrovou pozicí³³ a působil v té době jako vědecký pracovník edičního oddělení Filosofického ústavu ČSAV. Kniha tak byla v české verzi představena fenomenologem a editorem filosofické literatury, který se v doslovu „Francouzský existencialismus a Simone de Beauvoir“³⁴ zaměřil především na vztah Beauvoir k fenomenologii, existencialismu a marxismu.

Způsob krácení originálu probíhal dvěma způsoby. Některé části knihy byly naprosto vypuštěny, jiné odstraněny tím způsobem, že se z několikastránkové pasáže stal jeden odstavec shrnující její obsah ve stručné anotaci. Ta byla vyvedena kurzivou, aby ji čtenář/ka mohl/a od vlastního textu odlišit. Mezi vypuštěné pasáže patřila polemika Beauvoir s psychoanalýzou a historickým materialismem, což vycházelo především z problematického vztahu mezi marxismem a existencialismem, který se v šedesátých letech diskutoval.³⁵ Pozici Beauvoir, ukotvenou v existencialismu, řešícím otázky na individualistické rovině, tak Patočka v doslovu obhajoval její angažovanou publicistikou a větším příklonem k marxismu během padesátých let.³⁶ Další krácení knihy se týkala oddílů „Dějiny“ a „Mýty“ a největší prostor byl dán „Žitým zkušenostem“ z druhého dílu originálu („Dívka“, „Pohlavní zasvěcení“, „Vdaná žena“, „Situace a povaha ženy“, „Nezávislá žena“), v nichž ale například chyběla kapitola o dětství a s ní i slavná věta „ženou se člověk nerodí, ale stává“ nebo pasáž o homosexualitě, o níž se v té době nevedla veřejná diskuze.

V předmluvě knihy Patočka formát výboru obhajoval velkým rozsahem knihy a neinformovaností českých čtenářů o francouzském kulturním prostředí. Mária Jóo interpretuje kompletní vynechání literární analýzy v oddílu „Mýty“ v maďarském vydání v tom smyslu, že byla kniha chápána primárně jako sociologický esej o podmínkách postavení žen ve společnosti, v němž hrála literatura druhořadou roli.³⁷ Stejná pasáž absentovala i v českém vydání, a ačkoli byl vyzdvihován filosofický rámec knihy, důraz při výběru na popis zkušenosti ženy ve společenských podmínkách mohl také

³² Jóo, „*The Second Sex*“, s. 123.

³³ Z debaty s J. P. Sartrem ve Filosofickém ústavu v roce 1963 vydal Patočka článek. Srov. Jan Patočka, „Jean Paul Sartre návštěvou ve Filosofickém ústavě ČSAV“, *Filosofický časopis* 12 (1964), č. 2, s. 185–200.

³⁴ Jan Patočka, „Francouzský existencialismus a Simone de Beauvoir“ (doslov), Beauvoir, „*Druhé pohlaví*“, s. 389–403.

³⁵ Vztah J. P. Sartra k marxismu byl jedním z opakujících se témat při jeho návštěvě v roce 1963. Srov. Ota Klein, „Všichni se mění. Sartre v Praze“, *Kulturní tvorba* 1 (1963), č. 48, s. 6; Vladimír Brett, „Je Sartre marxista?“, *Kulturní tvorba* 4 (1966), č. 31, s. 1, 4–5.

³⁶ Patočka, „Francouzský existencialismus“, s. 395, 400.

³⁷ Jóo, „*The Second Sex*“, s. 124.

příspěť k tomu, že se o knize později psalo jako o „sociologické studii o ženě“.³⁸ Přes dnešní kritiku této radikální „úpravy“ knihy³⁹ nebyla tato praxe dobově výjimečná a mohla být naopak chápána pozitivně jako zpřístupnění jejího obsahu pro většinové publikum.

Po vydání *Druhého pohlaví* v roce 1966 začaly na knihu vycházet recenze⁴⁰ a texty, zabývající se postavením ženy v socialistické společnosti, které na ni odkazovaly.⁴¹ Veskrze se jednalo o pozitivní reakce, které v případě recenzí byly emancipační (Lamarová), pochvalné (Korčáková), explikační (Kautman). Podobně jako v maďarském případě jediná ryze negativní a dezinterpretační zmínka o knize zazněla od doktora medicíny, sexuologa Vladimíra Bartáka v armádním časopisu *Obrana lidu*, kde Beauvoir odsoudil za její údajně negativní vztah k rodině.⁴² Hlavní debata o knize se rozvinula na jaře roku 1967 na stranách *Literárních novin* mezi filosofy Janem Patočkou a Ivanem Svitákem, socioložkou Irenou Dubskou a novinářkou Helenou Klímovou.⁴³

První recenzi na *Druhé pohlaví* napsal do *Literárních novin* Ivan Sviták,⁴⁴ který ji kritizoval z pozic marxistického humanismu. Kniha byla založena na popisu vlastní zkušenosti ženy, který podle něj nemohl přispět k řešení ženské otázky. Pro emancipaci žen byla totiž důležitá především její realizace na systémové úrovni na základě rozvoje ekonomicko-společenských struktur, k němuž přispívalo soudobé vědecké poznání a jeho pokrok. Z humanitních věd, které mohly přispět k emancipaci žen, Sviták ve svém modernistickém přístupu uznával obor syntetické antropologie, vycházející z dialektického materialismu,⁴⁵ anebo další empiricky ukotvené obory (sociologie, ekonomie). Hlavní problém v dosažení genderové rovnosti viděl v oblasti politiky, kde docházelo v prodlevě mezi výsledky vědy a jejich implementací v politické rovině. Na Svitákovu

³⁸ Beauvoir, „Líbivé obrázky“ (životopis).

³⁹ Ke kritice českého vydání z roku 1966 srov. Hana Havelková, „Druhé pohlaví – věc veřejná“, *Aspekt 2* (1994), č. 2, s. 44–45; Pichová, „Druhé pohlaví“.

⁴⁰ Milena Lamarová, „My druhé, my s minulostí“, *Kulturní tvorba* 5 (1967), č. 5, s. 4–5; J. Korčáková, „O ženách jinak než obvykle“, *Vlasta* 20 (1966), č. 9, s. 3; František Kautman, „Existencialistický pohled na ženu“, *Filosofický časopis* 16 (1967), č. 2, s. 306–310.

⁴¹ Jaroslava Bauerová, „Jaká je žena?“, *Vlasta* 20 (1966), č. 38, s. 6–7; Jan Souček, „Jsou ženy rovnocenné s muži?“, *Svět práce* 3 (1970), č. 9, s. 14.

⁴² Vladimír Barták, „Děti a rodina“, *Obrana lidu* 26 (1967), č. 19, s. 11. V Maďarsku se jednalo o psychiatra Benedeka, který Beauvoir v recenzi obvinil z misogynie. Srov. Jóó, „The Second Sex“ (István Benedek, „Beauvoir Against Women“, *Nagyvilág* 15 (1970), č. 5, s. 753–67).

⁴³ Více k debatě srov. Marianna Placáková, „Člověk, nebo sexus? Diskuze k českému vydání *Druhého pohlaví* Simone de Beauvoir“, *Filosofický časopis* 68 (2020), č. 6, s. 865–886.

⁴⁴ Ivan Sviták, „Člověk nebo sexus?“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 9, s. 1, 6. Dále Ivan Sviták, „Odpověď Ivana Svitáka“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 48, s. 7

⁴⁵ Srov. Ivan Sviták, „Filosofie člověka nebo věda o člověku?“, *Literární noviny* 12 (1963), č. 6, s. 6, 7; Ivan Sviták, „Modely člověka“, *Filosofický časopis* 15 (1967), č. 2, s. 258–273.

výtku o „nevědeckosti“ Beauvoir odpověděl Patočka⁴⁶ v tom smyslu, že se u autorky jedná o již historický pohled na situaci ženy, a ne o návod pro aktuální řešení emancipace žen, kterého navíc nelze docílit pouze vědeckým pokrokem. Popis zkušenosti ženy („objev, po němž spatřila svět jinak“) proto naopak z pozice fenomenologa obhajoval a subjektivní výpověď knihy chápal jako emancipační literaturu na psychologické rovině pro ženy v československé společnosti.

Další z diskutujících byla socioložka Irena Dubská,⁴⁷ která na rozdíl od Svitáka ocenila filosofický popis charakteru „ženského odcizení“, *Druhé pohlaví* ale také chápala jako knihu odpovídající době svého vzniku, jejíž závěry jsou již překonané. Vymezovala se především vůči sociologizujícímu pojetí Beauvoir, které bylo podle ní ovlivněno meziválečnými antropologickými studiemi (např. Margaret Mead). Oproti sociologické podmíněnosti „ženskosti“ preferovala Dubská podmíněnost biologickou. S odvoláním na psychoanalytičku Helene Deutsch a psychologa Frederika Buytendijka rozebírala specifčnost feminity, ukotvené v tělesnosti ženy („žena se rodí odlišná od muže“). Vymezovala se vůči Beauvoir, která svou kritikou popisu údělu žen ve společnosti, jejichž role byla spojována s imanencí, dávala imanenci negativní význam (transcendenci, spojenou s rolí mužů, naopak pozitivní). Adorovala tak podle ní princip aktivity a výkonu, symptomatický pro moderní západní civilizaci. Oproti Beauvoir chápala Dubská imanenci pozitivně a spojovala ji s hodnotami jako spolubytí, spočinutí, klid, naplnění, které měly být také součástí lidské existence.⁴⁸

Hlavním obsahem debaty, k níž odkazoval i její název („Člověk nebo sexus?“⁴⁹), proto byla otázka charakteru prosazování emancipace žen. Na jedné straně stáli Patočka a Sviták (společně s Beauvoir), kteří vycházeli z představy dosažení rovnoprávné, stejné pozice pro všechny nehledě na pohlaví. Pro Patočku a Beauvoir se jednalo o dosažení svobody na základě transcendence na individuální rovině. Sviták psal v duchu konceptu vědecko-technické revoluce o systémové změně společenských vztahů, jež měla ideálně vést k novému typu socialistického lidství („strukturální proměně lidského typu“). Na druhé straně byla Irena Dubská, která prosazovala rovné postavení mužů a žen na základě odlišných pozic, vycházejících z jejich biologické rozdílnosti. S touto pozicí se ztotožňovala i Helena Klímová,⁵⁰ redaktorka *Literárních novin*, která se na jejich stranách věnovala od začátku šedesátých let ženské a dětské otázce v československé společnosti.

⁴⁶ Jan Patočka, „Je dobře vědět o čem je řeč“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 12, s. 3. Dále srov. Jan Patočka, „Simona Beauvoirová a *Druhé pohlaví*“, *Nové knihy* 7 (1966), č. 48, s. 6.

⁴⁷ Irena Dubská, „Kdo je žena, která se stává člověkem“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 12, s. 3.

⁴⁸ Srov. Irena Dubská, „Kdo je žena?“, *Sociologický časopis* 3 (1967), č. 3, s. 307–315; Irena Dubská, „Žena v mužském světě“, *Host do domu* 14 (1967), č. 6, s. 36–42.

⁴⁹ Sexus je dobový termín pro označení biologického pohlaví.

⁵⁰ Helena Klímová, „Naposledy: Člověk a sexus“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 24, s. 6–7.

Pozice Dubské a Klímové vycházely mj. z kritiky oficiální genderové politiky Československa padesátých let, založené na marxistickém pojetí emancipace žen na ekonomickém základě a opomíjejícím jejich biologickou odlišnost.⁵¹ Dubská například psala o „zvulgarizovaném marxizujícím ekonomickém historismu, který uzavíral člověka do společenských faktorů“. Klímová svůj postoj dlouhodobě vyjadřovala ve svých článcích,⁵² vzbuzujících od samého počátku rozhořčené reakce. V roce 1961 se například projednávaly na svazové konferenci o prvorepublikové komunistické novinářce Jožce Jabůrkové a později na stranách svazového časopisu *Vlasta*, kde o nich kriticky psaly nejen redaktorky časopisu, ale i její čtenáři.⁵³ Základ této kritiky spočíval v tom, že současnou společenskou praxi je sice třeba kritizovat a snažit se o její revizi, ale ne ji zcela relativizovat. Tak byla totiž chápána pozice Klímové v její kritice nedostatků a extrémních forem kolektivní péče o děti, nebo nevhodných pracovních podmínek žen.

V červenci 1967 proběhlo oficiální ustanovení nové ženské organizace – Československého svazu žen. Jeho předsedkyně Helena Leflerová mluvila ve sjezdovém projevu⁵⁴ o nebezpečném trendu ve společnosti, který počítá s postupným omezováním ženské zaměstnanosti. Zároveň se propaguje představa žen výlučně v roli manželek, matek a hospodyň, vycházející z maloburžoazního pohledu na ženu, který je v rozporu s marxistickým pojetím emancipace. V této kritice pokračovala o pár dní později i dlouholetá redaktorka *Vlasty* Soňa Koželková (působící v meziválečné době v komunistickém ča-

⁵¹ Hana Havelková v článku o genderové politice šedesátých let rozlišuje dvě hlavní skupiny ovlivňující tehdejší genderový diskurz – experty (Státní populační komisi a další odborníky z řad sociologie, ekonomie, psychologie, práva a dalších oborů) a politickou opozici, mezi níž řadí i účastníky debaty o *Druhém pohlaví* – Jana Patočku a Ivana Svitáka. Chápat tyto postavy jako aktéry politické opozice je značně zjednodušující a vycházející z jejich vnímání sebe sama po roce 1968. Podobně jako u Patočky a Svitáka lze kritické pozice Dubské i Klímové vidět jako součást reformního myšlení a politiky šedesátých let. Srov. Hana Havelková, „Dreifache Enteignung und eine unterbrochene Chance: Der ‚Prager Frühling‘ und die Frauen- und Geschlechterdiskussion in der Tschechoslowakei“, *L'Homme* 20 (2009), č. 2, s. 31–49.

⁵² Srov. Helena Klímová, „Jednou jsem nechtěl být na světě“, *Literární noviny* 10 (1961), č. 5, s. 6–8; Helena Klímová, „Ještě k nervózním dětem“, *Literární noviny* 10 (1961), č. 12, s. 7; Helena Klímová, „Kdo je bude vychovávat?“, *Literární noviny* 10 (1961), č. 50, s. 6; Helena Klímová, „Vy nechcete děti?“, *Literární noviny* 11 (1962), č. 6, s. 6–7; Helena Klímová, „Ještě jednou. Rozvedení a děti“, *Literární noviny* 11 (1962), č. 16, s. 6; Jiří Prokopec, Helena Klímová, „Žena v množném čísle a v mnoha číslech“, *Literární noviny* 11 (1962), č. 40, s. 6–7; Helena Klímová, „...jako míšeňské jablíčko, jako z růže květ...“, *Literární noviny* 12 (1963), č. 7, s. 1, 6; Helena Klímová, „Plavat v řece zakázáno“, *Literární noviny* 14 (1965), č. 18, s. 6–7; Helena Klímová, „Být, či nebýt zaměstnaná“, *Literární noviny* 14 (1965), č. 22, s. 6–7; Helena Klímová, „Boje o děti“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 14, s. 7.

⁵³ „O čem by dnes psala Jožka Jabůrková?“, *Vlasta* 15 (1961), č. 17, s. 5; „Ještě k otázkám zaměstnaných matek“, *Vlasta* 15 (1961), č. 25, s. 2–3; Milan Petr, „Míšeňská jablíčka“, *Vlasta* 17 (1963), č. 10, s. 11; Věra Petrová, „To je, oč tu běží“, *Vlasta* 19 (1965), č. 24, s. 2–3.

⁵⁴ Helena Leflerová, „Všestranné uplatnění žen přispívá k rozvoji společnosti“, *Vlasta* 21 (1967), č. 29, s. 4–5.

sopise *Rozsévačka*⁵⁵), když se vymezovala vůči příspěvku Heleny Klímové „Naposledy: Člověk a sexus“ v *Literárních novinách*.⁵⁶

V návaznosti na Beauvoir v něm Klímová psala o dvou typech transcendence, které podle ní byly genderově podmíněny (muži dosahovali transcendence v díle a ženy v člověku/dítěti). Ačkoli nevyklučovala transcendenci v díle u žen, kladla v jejich případě důraz na mateřskou roli a péči o dítě. Dále kritizovala socialistický systém za vyznávání hodnot efektivity, racionality a ekonomického odměňování pouze institucionalizované práce (přirovnávajíc tuto situaci ke kapitalismu) a prosazovala ekonomické ohodnocení individuální péče o dítě. Soňa Koželková ve své kritice na stranách časopisu *Vlasta* chápala pozici Klímové jako propagaci návratu k tradičním genderovým rolím – názoru, který se tehdy ve společnosti objevoval (jednou z myšlenek bylo například zvýšení platů mužům, aby ženy nemusely z ekonomických důvodů pracovat, anebo představa, že s dosažením vyššího stupně vývoje socialistické společnosti práce žen zanikne). Práci žen mimo domov proto Koželková naopak obhajovala, a to nejen kvůli ekonomické nezávislosti žen – podmínky jejich osvobození z pozic marxismu, ale i z důvodů sebe-realizace. Cestou pro ni bylo vytvoření takových podmínek, které by ženám umožnily zastávat jak veřejnou, tak domácí roli bez toho, aby se mateřská a domácí pozice ženy příliš akcentovala.

Sama Klímová naopak chápala prosazování mateřské role, která byla v padesátých letech negována, jako progresivní. V logice marxistické dialektiky tvrdila, že tímto způsobem dojde k syntéze rolí ženy (tradiční „ženské“ a emancipací „pomůžštělé“). Jejich pozice tak už nebude nadále maskulinizována a hodnocena podle stejných měřítek jako u mužů, ale respektována na základě rovnosti rozdílného. Přístup Klímové (stejně jako i Ireny Dubské) odpovídal ve srovnání se Západem později vzniknuvšímu feminismu difference.⁵⁷ V závěrech Klímová současně vycházela z dobových psychologických a sociologických výzkumů, z nichž si vybírala ty, které podporovaly její argumentaci a měly značně esencializující závěry (např. teze o „intelektuálkách“, které jsou oproti manuálně pracujícím ženám procentuálně více neplodné, častěji potrácejí a mají problémy s tvorbou mateřského mléka⁵⁸). Stejně tak se v jejím textu v debatě o *Druhém pohlaví* objevila (zmínkou o potlačení „mariánského ideálu ženy“ ženským hnutím) její inklinace k pozdějším interpretacím vázaným na biblický výklad, spojený jak s křesťanskou, tak židovskou tradicí.

⁵⁵ „Ve středu 4. května se konalo“, *Vlasta* 20 (1966), č. 20, s. 2.

⁵⁶ Soňa Koželková, „Líbivé, ale nebezpečné“, *Vlasta* 21 (1967), č. 30, s. 5.

⁵⁷ Po roce 1989 Klímová na texty z oblasti feminismu difference odkazovala – např. Carol Gilligan, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Cambridge: Harvard University Press, 1982). Srov. Helena Klímová, „Feminismus a naše středoevropská zkušenost“, *Souvislosti. Revue pro křesťanství a kulturu* 3 (1992), č. 4, s. 27–38.

⁵⁸ Helena Klímová, „Být, či nebýt zaměstnaná“, s. 7.

V debatě o *Druhém pohlaví* na stranách *Literárních novin* se tak objevila řada pohledů na knihu i na budoucnost emancipace žen v Československu. Pozice jednotlivých účastníků nebyly vázány na gender (v tom smyslu, že by od mužů zaznívala kritika a naopak) a naprosto pozitivní přijetí se knize dostalo pouze od fenomenologa Jana Patočky, který se jako jediný s marxismem nikdy neztotožňoval.⁵⁹ Ostatní (Sviták, Dubská, Klímová) se kritikou Beauvoir vymezovali i vůči západnímu feminizmu a pozici žen v liberálních demokraciích a tvrdili, že ženy v československé společnosti jsou na tom oproti Západu z různých důvodů lépe. Podobný přístup zazníval i z uveřejněných čtenářských dopisů, v nichž se ženy často klonily na Svitákovu stranu, kritizující Beauvoir z marxistických pozic – např. za její pohled, formulovaný na základě jedné rasy a třídy (Jelínková). Neaktuálnost Beauvoir byla chápána nejen v kontextu vzniku knihy v roce 1949, kdy ještě nebyla např. publikována Kinseyho zpráva o sexuálním chování žen (Urbanová), ale i ve způsobu formulace problémů, kterými se např. zabývalo již české feministické hnutí 19. století (Kolaříková).

Negativní recepcí *Druhého pohlaví* ze strany čtenářek, interpretujících knihu na základě osobní zkušenosti, zároveň svědčila o jejich pozici, kterou vnímaly ve srovnání s popisem postavení žen Beauvoir jako progresivnější – např. v oblasti sexuality (Filípková). V obecném měřítku se ale knize dostalo v Československu pozitivního přijetí, které pramenilo i z přítomné debaty revidující dosavadní genderovou politiku a pozici žen v československé společnosti. Po vydání *Druhého pohlaví* následovala vlna překladů Beauvoir a publikace textů o autorce,⁶⁰ která byla přerušena až začátkem sedmdesátých let. Ačkoli se debata o *Druhém pohlaví* dále nevyvíjela a neovlivnila ani směřování československé genderové politiky, mohla kniha (i díky svému velkému nákladu) inspirovat čtenáře/čtenářky na osobní rovině⁶¹ a byla nadále citována i v odborné literatuře převážně psychologického charakteru.⁶²

⁵⁹ Srov. Havelková, „Dreifache Enteignung“, s. 45.

⁶⁰ Kromě již zmíněných např. Madeleine Gobeil, „Jean Paul Sartre o Simone Beauvoirové“, přel. A. J. Liehm, *Československý voják* 16 (1967), č. 4, s. 38; Simone de Beauvoir, „V mém světě není temno“ (*Le Monde*), *Literární noviny* 16 (1967), č. 8, s. 9; Simone de Beauvoir, „Poslechněte si tuto ženu... Rozhovor Simone de Beauvoirové s Claire Etcherelliou“, *Vlasta* 22 (1968), č. 1, s. 6–7. Jednalo se o rozhovor otištěný v časopise *Le Nouvel Observateur* (15. 11. 1967) o románu Etcherelli zachycující její zkušenost dělnice a problematiku xenofobie Francie padesátých let. Srov. Claire Etcherelli, *Elisa aneb opravdový život* (Praha: Svoboda, 1972).

⁶¹ Časopis *Květy* například v roce 1971 odpovídal jedné čtenářce, která si právě přečetla *Paměti spořádané dívky*, na otázku, jestli má Simone de Beauvoir děti. Srov. „Dopisy čtenářů“, *Květy* 21 (1971), č. 21, s. 21.

⁶² Drahoslava Fukalová, *Žena a práce v naší společnosti* (Praha: Horizont, 1969); Jiřina Máchová, *Spor o rodinu* (Praha: Mladá fronta, 1970); Václav Příhoda, *Ontogeneze lidské psychiky. Vývoj člověka v druhé polovině života* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974); Alexander Fazik, *O lidském štěstí bez iluzí* (Praha: Mladá fronta, 1974); Nina Matulová (Jiřina Šiklová), Helena Jarošová, *Žena v dnešní rodině* (Praha: Mladá fronta, 1976); Eduard Bakalář, Vladimír Jiránek, *Umění odpočívat* (Praha: Práce 1978).

ČLOVĚK NEBO SEXUS?*

Ivan Sviták

*V žádném případě nejsou ženy v nepravu,
odmítají-li způsob života zavedený ve světě,
vždyť to přece vytvořili muži a bez nich.*

Michel de Montaigne, *Eseje*⁶³

Ženy jsou otrokyně mýtů, které o nich vytvořili muži, jsou obětí společenských poměrů, které jim byly vnuceny muži, a jsou nástroje přírody, které uvádí do pohybu muž. Tato biologická, sociální a psychologická realita civilizace posledních šesti tisíciletí není však ani věčným osudem, ani nezvratným údělem současnosti, ani perspektivou budoucnosti žen. Otevřený horizont budoucích lidí je otevřen všem lidem, mužům i ženám, stejně jako je uzavřen všem, kdo by chtěli do budoucnosti svobody vkročit s okovy pohlavních, společenských a mezilidských vztahů vytvořených v předprůmyslových podmínkách hmotné bída a násilí. Byla-li však mystika ženy dříve předmětem pozornosti mužů – ať už to byli misogynové nebo erotomani –, dnes se zdá, že ženy si budou vytvářet své mýty samy, jak o tom svědčí dvě pozoruhodné knihy posledních dvaceti let, *Druhé pohlaví* Simone de Beauvoirové a *Ženská mystika* Betty Friedanové. (*Le Deuxième Sexe*, 1949, česky 1966; *The Feminine Mystique*, 1963, česky 1980⁶⁴).

* Literární noviny 16 (1967), č. 9, s. 1 a 6, vyšlo 4. 3. 1967.

⁶³ Montaigneův citát, který Simone de Beauvoir zmiňuje v úvodu knihy. V českém překladu zní: „Ženy nemají tak docela nepravdu, když odmítají řád, který je na světě zaveden, tím spíše, že ho stanovili muži bez nich.“ Srov. Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví* (Praha: Odeon, 1966), s. 17. V případě Svitákova článku se jedná o překlad jeho sestry Anny Šabatkové použitý pro ukázkou z díla ve Svitákově knize o Montaignovi – viz Ivan Sviták, *Montaigne* (Praha: Orbis, 1966), s. 96. S tím rozdílem, že v *Literárních novinách* se namísto původního zájmena „ho“ objevilo „to“.

⁶⁴ Překladu do češtiny se kniha nedočkala podle Svitákova odhadu v roce 1980, ale až o dvacet let později: Betty Friedan, *Feminine mystique*, přel. Jaroslava Kočová (Praha: Pragma, 2002). V šedesátých letech na knihu vyšly dvě recenze americké překladatelky Hildy Lass žijící v Československu. Srov. Hilda Lassová, „Betty Friedan: Mýtus ženství“, *Sociologický časopis* 2 (1966), č. 5, s. 719–722; Hilda Lassová, „Mýtus ženství“, *Vlasta* 21 (1967), č. 7, s. 6–7. V roce 1967 Betty Friedan Československo navštívila a během jejího pobytu vznikl rozhovor s novinářkou Annou Tučkovou, v němž srovnávaly situaci žen v USA a v Československu. Srov. „O mýtu ženství. Hovoříme s Betty Friedanovou“, *Kulturní tvorba* 5 (1967), č. 41, s. 7. O knize se psalo i v souvislosti s americkým feministickým hnutím („Co chtějí Američanky?“, *Vlasta* 24 (1970), č. 40, s. 4, 5) a byla citována v knihách o postavení žen a americké společnosti. Srov. Irena Dubská, *Americký rok* (Praha: Československý spisovatel, 1966), s. 56; Blanka Svoreňová-Királyová, *Žena 20. století ve světě práce. Pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě* (Praha: Práce, 1966), s. 96; Nina Matulová (Iřina Šiklová), Helena Jarošová, *Žena v dnešní rodině* (Praha: Mladá fronta, 1976), s. 49.

Avšak s jakousi bizarní dialektikou třeba konstatovat, že tyto knihy pouze reprodukují mužské iluze o ženách, činí je stravitelnější, vysvětlují vznik mystiky věčného ženství, ale nepřekračují nikde – ani názorově, ani reálně – horizont tradice, prostě proto, že se skrze mystiku ženství – ať sdílenou nebo demystifikovanou – vůbec překročit nedá. Muž a žena budou překračovat jak názorové, tak reálné překážky vždy jen oba spolu zároveň, jako lidé, budou se osvobozovat navzájem, jak budou sami svobodnější k hlubší člověčí roli a jak budou lépe chápat a zvládat své determinace společenské a osobní. Mystika žen je stejně jalová jako mystika mužů, bez ohledu, které pohlaví ji píše. Poznání člověka jako souboru biologicko-sexuálních determinací, sociální dědičnosti lidských rolí a jako jedinečných osobností je naopak vždy produktivní, protože vytváří podmínky pro pochopení celé struktury lidského existování. Syntetická antropologie se proto nemůže omezit na fenomén lidského sexuálního dimorfismu, to jest na specifickou různost pohlaví, protože tím je člověk a priori chápán jako biologizovaná bytost a determinace společenské i psychologické se pak jeví jako druhotné, ačkoliv právě pro člověka jsou rozhodující. Ženy se neprobíjí z mystiky ženství samy, ani tím, že budou mystiku schvalovat, ani tím, že ji odmítnou. Jak to tedy dokáží? Jak mají chápat a jak chápou samy sebe?

Metafyzika ženského pohlaví

První typický postoj zaujímá Simone Beauvoirová, která vybranou a čtivou literární formou povýšila předsudky čtenáře ženských časopisů na normu ženství, svou vědeckou neinformovanost spojila s roztomilým tlacháním na obehnané téma a poněkud potrhala plyšové povlaky solidně středostavovského salónu svých dědeček, dbajíc ovšem na to, aby skandál vyvážil škody na proděravělé pohovce, prošlápnuté kramflíčkem sladkého diblíka v osudové extázi. Tuto směs učinila pak velmi prodejným šlágrelem právě v tom prostředí, proti němuž bylo domněle namířeno.

A tedy tato dvacet let stará, pěkně proleželá, leč české duši ještě stále pachem koncesované perverzity vonící kniha dospívá do střední Evropy. A co více – dospívá na vltavské břehy jako pokrok, jako nesporný vzestup proti dobám úplné tabuizace sexuality, což musíme přiznat se skřípějícími zuby. A tak dokonce i maloburžoasní iluze a maloměšťácký životní průměr reprodukuje jako pokrok! Simone Beauvoirová se pohybuje se spornou literární grácií v omezeném horizontu té nejběžnější konvence, a pokud tu a tam horizont překročí, pak jen proto, aby okusky filosofie existencialismu a vědeckého poznání rychle začlenila do svého světa středostavovské solidnosti, protože s plyšovým salónem v hlavě se dá protestovat zase jen v leže. Z Hegela si ovšem nemohla vybrat ve své zálibě pro průměr nic jiného než dialektiku pána a otroka. S pánem pak sdružovala muže, s otrokem ženy – (jak původní řešení) –, jenže použila apartnějšího filosofického přelivu a hovořila o mužské transcendenci a ženské imanenci. To imponuje každé ženě, která právě připravuje roštěnku na oběd, stejně jako imponuje Jiřímu Dandovi, když se dovídá, že hovoří celý život prózou, aniž o tom ví. Cítit se imanentní nad roštěnkou – to zní hrdě. Zvláště nevíme-li přesně, co to je. Populární melanž histo-

rických, biologických, sociologických, psychologických a antropologických poznatků je obratně skloubena do celku, v němž je „věda“ přístupna každému, díky tomu, že vědou není. Ačkoliv tedy s lítostí uznáváme pozitivní úlohu této knihy v české kultuře, přece musíme říci, že ve všech základních hlediscích je kompilát S. Beauvoirové jen racionalizací středostavovských iluzí dobře vychované katolické dívky. Kniha nesnese ani měřítko soudobé vědy, tím méně revoltujícího ducha materialistické dialektiky. Proč?

Zjednodušeně řečeno je člověk určován svým tělem, svou společností a svou myslí. Můžeme vyjádřit totéž odborněji, když řekneme, že v jeho deoxyribonukleové kyselině je napsán na jakémsi „magnetofonovém pásku“ kód pro chování jeho těla, že společnost, rodina a prostředí formují společenské role člověka a že konečně má určitou svobodu – omezenou mírou jeho chápavosti a vzdělání –, aby se vytvářel sám. Tato trojí biologická, sociologická a psychologická determinace vytváří pak určitou strukturu chování konkrétního jedince. Syntetická antropologie se nepokouší o nic menšího nežli o pochopení, jak tyto – pro vědu různé, ale v životě spojené – biologické, společenské a osobnostní funkce souvisejí spolu navzájem. Simone de Beauvoirová vůbec nesdílí tyto reálné a velmi komplikované problémy moderní empirické vědy, ale provádí bez předpokladů a bez metodologie metafyziku ženy, jež je jen pokračováním metafyziky člověka uplatněné na slabší pohlaví.

Tím reálné problémy – nikoliv ženské, ale obecně lidské – nevstupují vůbec do jejího horizontu, takže po přečtení knihy nám nezbyvá nic než povzdech, že „ženy jsou ženy“. To by byl pozoruhodný myslitelský výkon, kdybychom brali vážně legendy o nelogickém „ženském myšlení“, které kdejaký filistr ochotně sdílí, ale které teprve Simone de Beauvoirová povýšila na samou filosofii ženskosti. Nikde nedospěla k závěru, tím méně k východisku, že žena je především člověk a že je napřed tímž co muž – společenským tvorem a osobností – a teprve až potom specifickou pohlavní bytostí. Konkrétněji řečeno: jak obecné východisko, tak základní postoje jsou neudržitelné, dnes ještě více než v době, kdy byla kniha psána, ačkoliv byly neudržitelné již tehdy. Kinseyova zpráva, která je u nás zatím úspěšně tabuizována, ačkoliv obsahuje dosud nejdůležitější sexuologické poznatky, prokázala (zejména závěry o ženském orgasmu), že biologická východiska Beauvoirové jsou krajně naivní a že celá metafyzika pána a otroka může být a je vystřídána demokratičtější modelem pohlavního partnerství.⁶⁵ Sociologická

⁶⁵ Alfred Kinsey (1894–1956), americký zoolog a sexuolog, jeden z autorů publikací o sexuálním chování (*Sexual Behavior in the Human Male* (1948), *Sexual Behavior in the Human Female* (1953), známých jako Kinseyho zprávy, které byly založené na dlouhodobém, rozsáhlém výzkumu americké společnosti prostřednictvím interview. V Československu se již během šedesátých let na Kinseyho zprávy odkazovalo (např. Naďa Janoušková, „Sexualita jako droga“, *Obrana lidu* 24 (1965), č. 33, s. 13; Hanuš Rezek, Helena Klímová, „O lásce i o tom druhém“, *Literární noviny* 15 (1966), č. 8, s. 8; Vladimír Barták, „Studenti a sex u nás“, *Vlasta* 23 (1969), č. 30, s. 6–7) a během „normalizace“ je citovaly sexuologické a psychologické příručky. Např. Antonín Vaněk, *Příznaky krize manželské rodiny* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971); Jiřina Máchová, *Spor o rodinu* (Praha: Mladá fronta, 1970); Ivo Pondělničková, Jaroslava Pondělničková-Mašlová, *Lidská*

složka vidění ženského místa ve společnosti je dále zcela určena místem autorky samé, takže se pod obecnou problematikou ženy reprodukují právě problémy určité vrstvy, určitého věku a určité národnosti, a jsou pak vydávány s krajní naivitou za obecně závazný model ženství. Vědecké pojetí člověka jako temporalizovaného a konkrétně situovaného sledu společenských rolí a proměn vlastního sebevědomí činí společenskou složku názorů Simone Beauvoirové zcela archaickou. Psychologické aforismy jsou sice výborná, velmi často případná a vtipná četba, opepřená chutně Freudem, ale neoanalytické práce prokazují naivitu i v této oblasti, jak zjistí kdokoliv, kdo si po čtyřech stech stránkách zkráceného *Druhého pohlaví* přečte několik desítek stran Ericha Fromma *Umění milovat*.⁶⁶ Syntéza těchto omylů je pak pěkným příkladem marnosti pokusu zvládnout spekulativní cestou filosofie člověka reálné problémy.

Mystika ženství

Kniha Američanky Betty Friedanové byla nejdiskutovanějším bestsellerem roku 1963, a ačkoliv ani jí se nedaří začlenit mystiku ženství do širšího rámce, přece je sympatické, že mystiku pronikavě demystifikuje, zamítá ji a velmi dobře chápe. Nenalézá žádné řešení, ale přece je impozantní její apriorní hledisko, že ženy jsou napřed lidské bytosti a pak teprve ženy. V tomto spektru analyzuje situaci Američanek, které žijí zpravidla cele pro rodinu, vysoký spotřební standard jim usnadňuje péči o děti a americké tradice rodinného života jim činí postavení hospodyně nejen přijatelné, ale i chtěné. Ani Friedanová se nedokázala odpoutat od mylné představy, že postavení ženy lze pochopit ze specifčnosti ženy, avšak její kniha má nejméně tři základní přednosti, které vyvažují všeobecný nedostatek. Friedanová pronikavě ukazuje, že celá takzvaná ženská mystika je jen nepojmenovaný problém životní situace běžné americké ženy, že je výrazem specifické ženské podoby odcizení člověka v průmyslové společnosti čili krizí ženské identity. Toto odcizení z nadbytku doléhá snad ještě tíživěji na ženy než na muže, protože mohou být ve svém volném čase více frustrovány a mění se v ochotné hrdinky domácnosti, které si zařídí v předměstském domku cosi jako „přepychový koncentrák“, v němž postupující dehumanizace pomalu rozleptává napřed jejich osobnost

sexuality jako projev přirozenosti a kultury (Praha: Avicenum, 1971); Jan Raboch, *Očima sexuologa* (Praha: Avicenum, 1977); Jaroslava Pondělníčková-Mašlová, *Manželská sexualita* (Praha: Avicenum, 1986).

⁶⁶ Kniha vyšla ve stejném roce a stejné edici (ve dvou vydáních) jako *Druhé pohlaví* Simone de Beauvoir. V jejím doslovu se Eva Lišková věnovala především Frommovu vztahu k marxismu. Srov. Erich Fromm, *Umění milovat*, přel. Jan Vinař (Praha: Orbis, 1966); Jiřina Korčáková, „Ars amatoria – umění milovat“, *Vlasta* 20 (1966), č. 34, s. 12; Miloš Bondy, „Aktivnost lásky a láska aktivnosti“, *Literární noviny* 15 (1966), č. 25, s. 6; Eva Lišková, „Erich Fromm a jeho poslední práce“, *Sociologický časopis* 2 (1966), č. 3, s. 369–382; Ivan Sviták, „Prolegomena k lásce“, *Host do domu* 13 (1966), č. 8, s. 22–30; Ivan Sviták, „Prolegomena of Love“, in týž, *The Windmills of Humanity: On Culture and Surrealism in the Manipulated World* (Joseph Grim Feinberg ed.) (Chicago: Charles H. Kerr Publishing Co., 2014), s. 80–89.

a pak i rodinu. Americká sexuální výchova založená na Freudovi a Meadové⁶⁷ vštěpuje ženám od dětství sexuální solipsismus, přeceňující sexuální roli ženy a záměrně odsuzující ke zplanění ženské aspirace na samostatnost a svobodu. Americké ženy si musí vypracovat nový životní plán, který by podpořil jejich osobnost, upevnil jejich vlastní já. Friedanová jim není schopná dát jinou radu, než aby amatérsky malovaly nebo hrály v noci na housle, protože ani ona nespojuje perspektivy žen s proměnami společenských vztahů a s transformačním procesem moderní průmyslové společnosti. Jestliže Beauvoirová mluvila za starší generaci a Friedanovou můžeme považovat za mluvčí generace střední, zůstává zde stále otevřená otázka.

Jak má chápát mladá žena samu sebe v ČSSR, kde ji netíží ani plyšový salón středostavovských konvencí, ani potřeba vzpoury proti němu, ani problémy odcizení z nadbytku volného času a spotřebního zboží.

Antropologická transformace, celistvá proměna společenských vztahů a lidského typu, zasahuje všechno kolem nás, včetně rodiny, manželství a žen. Avšak proti reálným společenským procesům, které radikálně mění dosavadní instituce, zvyklosti i konvence, se udržují a tradicí se stále přenášejí určité představy 19. století, včetně monogamického manželství jako modelu lidských vztahů mužů a žen. Tento model, jenž je osudovou kulisou většiny žen, je poznamenán strukturou předprůmyslových společností a hlavně tím, že nadceňuje eroticko-sexuální aspekt ženy a zanedbává její ostatní funkce. A priori přisuzuje ženě domácnost a bere jí mužskou výsadu života jako rozvíjení vlastní osobnosti v ekonomických nezbytnostech. Překonání mystiky a rozvoj žen jako svobodných bytostí, *fakticky* rovnoprávných mužům spočívá především v celkovém rozvoji ekonomickospolečenských struktur, jejichž objektivní pohyb osvobozuje nebo zdržuje ženu daleko víc než dobromyslní tatíci, kteří u příležitosti MDŽ pronášejí pokrokářské fráze o ženské otázce, místo aby efektivně řídili ekonomiku.

Přitom právě u nás jsou ekonomické otázky průměrné rodiny s dětmi dosti palčivé, a to nejen z hlediska ženy, ale i z hlediska populační politiky, která je v havarijním stavu. Vynechme problém ženy jako matky, protože slavnostní řečníci se rádi rozplývají na toto téma. Ale můžeme přehlédnout nenormální situaci naší populace? Antropologické výzkumy prokázaly, že po prvních třech letech života dítěte je výchova dítěte matkou nenahraditelným lidským statkem a že zejména první rok je kritický. Specifičnost lidského mláděte je v tom, že se vlastně rodí „předčasně“, že první rok jeho života je existencí, která u ostatních savců probíhá uvnitř mateřského těla. Úloha jeslí je tedy problematická (zejména je-li vynucována ekonomickými nezbytnostmi). Problémy se dotýkají žen stejně jako mužů, nebo spíše více, protože se jich dotýkají v jejich nezastupitelném

⁶⁷ Margaret Mead (1901–1978), americká antropoložka, věnující se ve výzkumech mj. sexualitě a genderovým rolím tradičních kultur jihovýchodní Asie. V Československu byly její knihy známé. Irena Dubská např. v recenzi na *Druhé pohlaví* v časopise *Host do domu* citovala německý překlad její knihy *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* z roku 1935. Srov. Irena Dubská, „Žena v mužském světě“, *Host do domu* 14 (1967), č. 6, s. 36–42.

poslání matek. A zde čekají problémy žen – stejně jako mužů – na umění politiků, kteří ovládnou vědecké poznatky a transformují je v praktická řešení pro širší svobodu žen, politiků, kteří dokáží víc než tatíci jihnoucí každoročně nad kyticí sněženek k MDŽ.

Řešení ženské otázky

netkví ve sféře sexuálních problémů a v biologickém osudu, řešení netkví ve staromódně pojaté emancipaci, v níž se mají vyrovnat společenské role muže a ženy, není ani v mystice ženství, jež hledá psychologické léky pouze pro ženskou polovinu odcizeného lidstva. Řešením ženské otázky bude teprve strukturální proměna lidského typu, na níž pracují současné dějiny s hektickou intenzitou, aby skrze zdánlivou maskulinizaci žen a feminizaci mužů vytvořily takovou lidskou scénu modernímu člověku, která by byla úměrná skutečnosti, že lidé jsou schopni létat v kosmu a zvládat vnější přírodu. Příroda v nich samých však stále odsunuje setkání zralých osobností do kosmických dálek.

JE DOBŘE VĚDĚT O ČEM JE ŘEČ*

Jan Patočka

Protože se dosud k článku Ivana Svitáka „Člověk či sexus“ z 9. čísla *LN* neozvala zásadní odpověď, jsem nucen požádat o slovo.

Kniha S. Beauvoirové *Druhé pohlaví* nepatří k těm, které si zjednájí snadno obecný souhlas, nýbrž je z těch, jež provokují a bouří. Je to planá senzace? Beauvoirová tvrdí, že je v ní uložena zkušenost, objev, po kterém „spatřila svět jinak“. Opravdu, pokud s ní nedokážeme „spatřit jinak“ společnost a dějiny, zbudou nám z knihy jen výroky, které bijí v tvář přijaté sexuální a manželské morálce, pozorování, jež nám jdou proti srsti, bezohlednost k daným institucím, a to vše formou krajně nezastřenou až cynickou – takže čtenář, kterému senzace nevyhovují, snadno si řekne, že je to jenom literární atrakce.

Ale lojalita chce, abychom šli chvíli s autorkou a použili jejího klíče. „Druhá“, tj. ne-samostatná, vztažená vždy k muži jako prvotnímu a absolutnímu jádru lidství, není žena z vnitřní povahy své bytosti, nýbrž na základě historických okolností. Ve své podstatě je stejně tak jako muž svobodná bytost, ta „transcendence“, která se chce realizovat ve vyšším, v dosud nedosaženém, otevřít se budoucnu a nezařizovat se jen v daném a již dostupném – je touto transcendencí právě tak často či zřídka jako muž; ale na její cestě k sobě vydá ji její organická funkce, dávat život, do rukou muže; opřen o svou výsadu život riskovat a brát, učinit pak muž na dlouhou dobu svým vlastním privilegiem

* Text Jana Patočky a Ireny Dubské byl nadepsán „Člověk či sexus“? *Literární noviny* 16 (1967), č. 12, s. 3, vyšlo 25. 3. 1967.

všecko nadbiologické, vše, co není „imanentní“, co jde za obor tělesnosti, domácnosti, včetně opakovaného obstarávání tělesných potřeb; a když ženu do jisté míry po staletích ekonomicky osvobodí práce, když nabude i politických práv, žije i nadále v oblasti mužských hodnot, ve světě vybudovaném muži pro muže, plném mužských institucí, tradic předsudků a mýtů.

Proto je nutné, aby jednou někdo skutečně obešel *celý svět ženy* v minulosti dávné i té nedávné, jež hraničí s přítomností, aby popsal život ženy v prostředí, lahodícím tomu, co je v ní přírodní, „přirozené“, pro ni často pohodlné, ba nezávadka výlučně možné, ve světě, kde sice je jí přiřčena hodnota, funkce, poslání – ale ne to nejvyšší, které jedině činí člověka člověkem. A nedivíme se pak, že ve jménu tohoto nejvyššího žena spisovatelka, podniknuvši tento přehled, protestuje proti přijatým hodnotám, když jde dokonce tak daleko, že je odmítá tušíc v nich (snad někdy přehnaně) nástrahy, které ženu mají připravit o toto nejvyšší. – Je takovýto problém, jeho vyřčení za tisíce těch, které jej pouze bolestně, trpně a bez poslední jasnosti prožívají, něčím bezcenným, je to malý objev? Můžeme se s Beauvoirovou rozcházet v řešení; ale nevidíme-li její problém, nevíme nic o ženské otázce dnešního dne.

Není prostě pravda, že je někde vyřešena, a není též pravda, že ji lze v budoucnosti vyřešit několika vědeckotechnickými hmaty, nepodržíme-li celou tuto historicky danou situaci před očima. Což nevidíme, že ona takřka nesnesitelná tíha, kterou dnes ukládá ženě její puzení uplatnit se lidsky a společensky a zároveň s tím nutnost žít tradičně žensky, spočívá na tom, že dnešní společnost sice nemůže prostě neuznat onen tlak ženské transcendence, o němž mluví Beauvoirová, ale přitom není ochotna zásadně spravedlivě rozdělit všechny zátěže, nýbrž dodnes s naprostou samozřejmostí nadřazuje mužům. Nejsme i v socialismu svědky toho, jakmile se někde vynoří bytí náznak zmenšených počtů pracovních příležitostí, jak sta lidí reagují tím, že by ženy poslali zpět k hrncům a kočárkům? Nevidíme ve světle úvah Beauvoirové, jak posuzovat častý zjev, že ženy touží zpět do domácnosti – že je to únava z neúnosné situace, která však není porážkou hlubokých snah ženy, nýbrž společnosti, která velkohubě tvrdí, že ji osvobodila? Nevidíme neštěstí právě nadaných žen, jejich neoblíbenost u mužů, a nepozorujeme, že to společnost celkem schvaluje? I mnohé problémy mladých intelektuálních manželství, kde žena bojuje mezi puzením podřídit se a snahou být úplně suverénní, případně nadřazenou, pramení rovněž odtud. Pořád se též vyskytuje muž, který si myslí, že nárokům své ženy a svým povinnostem dostal tím, že přinesl plat na prvního; a má-li k tomu čtenou rodinu, aniž se stará o to, jak omezit vlastní nároky na „transcendenci“, smí deklamovat s patosem o poslání ženy v rodině a o mateřství jako o jejím nejvyšším povolání, a může být jist, že dojde pochvaly. Je to spravedlivé a samozřejmé? Nebo musíme uznat, že dnešní žena ve svých zápasech s běžnou morálkou najde u Beauvoirové často klíč k tomu, aby si rozuměla, utvrzovala se ve vlastním sebevědomí, chápala, co z hlediska svobodné bytosti je vítězství, co stagnace a ústup?

Že taková kniha za 20 let nezastará, musí být jasné tomu, kdo se dovede dívat kolem sebe. Nesmí od ní ovšem chtít něco jiného, než čím je. Není receptářem na další řeše-

ní ženské otázky, jak se zdá soudit Ivan Sviták. Jak naivně si počíná ten, kdo autorce takového spisu, který není pouhý potištěný papír, nýbrž sám kus dnešní skutečnosti, doporučuje k úvaze hluboký postřeh, že člověk je určen tělem, společností a svou myslí, a který v pojmech transcendentce a imanence, jež mají docela konkrétní popisný obsah, není s to vidět než mlhavou metafyziku a „nový ženský mýtus“! Z nepochopení, že běží o tak vážnou věc, vyplývá pak i to hanobení autorky, které ve Svitákově článku působí tak trapně. Což si neuvědomuje, čemu nahrává? Důležitý problém má být vyřízen jako vědecký paskvil a lechtivá četba. Jak soudí o Beauvoirové skutečný badatel, ukazuje Buytendijk ve svém *polemickém* spise o ženě (1953), kde říká, že její kniha je dosud nejlepší dílo o svém problému.⁶⁸ Neuvedli jsme zajisté Beauvoirovou k nám, aby byla nekriticky přijímána, nýbrž aby se o ní přemýšlelo, ale kritika má své předpoklady, musí vědět, o jaké otázce je řeč.

KDO JE ŽENA, KTERÁ SE STÁVÁ ČLOVĚKEM?*

Irena Dubská

Autorka nevidí „tajemství“ lidské tělesnosti.

Polární protikladnost muže a ženy je pro ni sekundární, protože je sociálně podmíněna.

Ideál ženy je u ní homo faber.

To je několik z vážných námitek, které vznesl F. J. J. Buytendijk k práci Simony Beauvoirové *Druhé pohlaví*, jejíž úroveň přitom výslovně oceňuje. Čtenář, který by znal pouze článek I. Svitáka „Člověk nebo sexus?“, bude právem překvapen: vždyť přece podle reference Svitákovy zastává autorka pravý opak?

Skutečnost je totiž zcela jiná, než za jakou ji I. Sviták vydává.

Simona Beauvoirová „nikde nedospěla k závěru, tím méně k východisku, že žena je především člověk a že je napřed týměž co muž – společenským tvorem a osobností –

⁶⁸ Frederik Buytendijk (1887–1974), nizozemský psycholog a antropolog. Patočka zde odkazoval na německé vydání knihy, která v holandštině vyšla o dva roky dříve. Srov. Frederik Buytendijk, *De vrouw. Haar natuur, verschijning en bestaan* (Utrecht: Spectrum Utrecht, 1951); Frederik Buytendijk, *Die Frau. Natur, Erscheinung, Dasein. Eine existential-psychologische Untersuchung*, přel. A. Schorn (Köln am Rhein: J. P. Bachem Verlag, 1953).

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 12, s. 3, vyšlo 25. 3. 1967.

a teprve pak specifickou pohlavní bytostí“, píše Sviták a z této konstatace pak rozvíjí jak výpad proti knize Beauvoirové, tak vlastní vyznání víry. Toto tvrzení je však v zásadním rozporu se smyslem i výrokem práce. Autorce jde právě o celkovou diagnózu *lidskosti, deformované v ženách dosavadní historií*, o strukturu ženského bytí, narušeného ve své lidské povaze a určení tlakem sociální situace. Přesvědčení, že žena je především člověk stejně jako muž a k plné lidskosti se musí emancipovat, je alfa a omega *Druhého pohlaví*: Beauvoirová jde v dílčích analýzách a dokladech této teze tak důsledně a tak daleko, že podle ní dokonce „Ženou se člověk nerodí, nýbrž spíše stává“.

Beauvoirová schvaluje mystiku ženství, tvrdí Sviták. Avšak *Druhé pohlaví* odhaluje tuto mystiku po prvé v takové úplnosti a s takovou přesvědčivostí, všímajíc si i historických transformací jednotlivých forem a jejich společenských příčin. Podle Beauvoirové jsou jednoznačně všechny podoby mystiky ženství důsledkem historického útlatku lidskosti v ženě, mají výlučně společenské příčiny, a jsou tedy přechodné. V závěru práce autorka znovu resumuje: „Abychom vysvětlili meze ženy, musíme přihlížet k její situaci, nikoliv dovolávat se nějaké záhadné podstaty.“ Právě v analýzách lidsky deformovaného ženského bytí a v analýzách racionalizací a ideologizací, které jeho formy provázejí, jde Beauvoirová výrazně nad problematiku feministické a sociálně emancipační literatury: přiznávat „se skřípějícími zuby“ určitý přínos knihy i pro dnešního čtenáře jen v pokroku „proti dobám úplné tabuizace sexuality“, jak to činí Sviták, znamená vůbec nepochopit podřízené místo a smysl partií zabývajících se erotikou a sexem v myšlenkové struktuře práce.

Potud tedy jen nejstručněji k tomu, co na rozdíl od Svitákových zpráv v knize Beauvoirové opravdu je. Poněkud jiná a diskusní je otázka postoje ke skutečným tezím *Druhého pohlaví*, které Sviták upřel autorce a vyhlásil za vlastní kritický postoj.

Práce *Druhé pohlaví* k nám přichází s téměř dvacetiletým zpožděním; už tento odstup vybízí, aby se této práci mezinárodně významné autorky, která patří k základním studiím ve své oblasti, dostalo patřičného historického zařazení. V překotném seznamování s hodnotami, které byly delší dobu opomíjeny, lze stěží dosáhnout organického vyrovnání; v žádném případě mu však neprospívají ani naivní, bezprostřední akceptace, ani překrucování a nezdůvodněné odsudky. Sviták staví proti Beauvoirové spíše žurnalistický bestseller Betty Friedanové *Mystika ženství*, zvláště se hlásí k jeho „impozantnímu apriornímu východisku“, že „ženy jsou *napřed* lidské bytosti a pak teprve ženy“. Ovšem právě v této otázce je východisko Beauvoirové a Friedanové shodné. Zůstává ale otázka hranic jeho nosnosti. Sociologizující pojetí ženské existence silně pronikalo v meziválečném období, živeno praktickým rozvojem emancipace, reakcí na dřívější představy o totální, absolutní, fyziologicky dané různosti muže a ženy, i některými závěry věd. To, co se chápe jako mužské a ženské, se liší společnost od společnosti tak, že se to zdá stanoveno téměř libovolně, tvrdili někteří sociologové a kulturní antropologové. Sociální psychologie se klonila k přesvědčení o téměř neomezené plastičnosti člověka, zvládnutý marxizující ekonomický historismus uzavíral člověka do společenských faktorů, ženské bytí, kdysi nekriticky vyvozované pouze z tělesnosti, se začalo uvažovat

vůbec mimo fyzický substrát. Podle mého soudu je vedle mezí existencialistického pojetí lidského bytí právě tato krajní sociologizace nejdiskusnější stránkou *Druhého pohlaví*. Ženu jako člověka charakterizuje jak *lidskost*, tak specifita *ženského* člověka; idea ženského člověka, tradiční v literatuře, je něco jiného než „napřed lidská bytost a pak teprve žena“. Proti Beauvoirové a Friedanové, a tedy i proti Svitákovi mám za to, že žena se *rodí* odlišná od muže a že tento fakt má podstatný význam pro *lidskou* existenci jak ženy, tak muže i pro jejich vztah. Domnívám se, že na tuto skutečnost právem upozornily seriózní filosofické kritiky *Druhého pohlaví*, vycházející z jiných pozic, že týmž směrem ukazují některé práce psychologické, novější kulturní antropologie a sociální psychologie. Podle mého soudu jedině tento smysl mají i Marxovy poznámky o vztahu muže a ženy z *Ekonomicko-filosofických rukopisů*.⁶⁹ Konečně také skutečný proces osvobozování stále slyšitelněji a z různých stran – v tom i z přehmatů naší praxe, která nezřídka v lidské rovnosti a rovnocennosti utápí specifitnost ženského člověka – nadhazuje v pozitivní formulaci právě tuto otázku, přesahující pojetí Beauvoirové: kdo je to žena, která se stává člověkem? v čem je zvláštnost jejího lidského bytí? Nakolik Beauvoirová tento aspekt pomíjí, zůstává pro mne v zajetí zastaralé feministické a sociálně emancipační literatury, a to, co se jeví jako žensky jednostranný pohled na situaci ženy a vztah muže a ženy, mám především za důsledek metodologické redukce. V tomto světle se pro mne Svitákovy stanovisko přes všechno vnější a paušální odvolání na vědu a revoltujícího ducha materialistické dialektiky zařazuje mezi dosti běžné varianty mýtů, které se citelně opožďují za chodem naší bytí jakkoliv rozporné praxe a které obsahově nepřekračují úroveň feministických koncepcí, až po příznačnou směs programové bezpohlavnosti a situační frivolnosti.

Nemohu se nakonec zdržet poznámky, že *publikovaný* článek je záležitostí jak autora, tak redakce. Je právem recenzenta zaujmout osobní postoj, očekáváme však při tom nezkrácenou, neškrtanou informaci o obsahu posuzovaného díla a věcnou argumentaci stanoviska, zejména tehdy, jde-li o publikaci odbornou. Zdánlivá revolučnost formy a výrazu může snad zastřít podstatu věci pro toho, kdo se danou oblastí vůbec nezabýval, avšak tak hrubé pokroucení recenzované práce je u nás v posledních letech výjimka dokonce i vzhledem k autorům domácím, nemluvě už o hrubých invektivách tak urážejících osobu autorky, že bývají v civilizovaných poměrech zpravidla záležitostí právního zástupce.

⁶⁹ Karl Marx, *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*, přel. Zbyněk Sekal (Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961). Výňatky z *Ekonomicko-filosofických rukopisů* a dalších děl Karla Marxe, Bedřicha Engelse a V. I. Lenina, souvisejících s postavením ženy, vyšly později jako samostatná kniha na základě ruského výboru. Srov. K. Marx – F. Engels – V. I. Lenin, *K ženské otázce* (Praha: Svoboda, 1973); K. Marx – F. Engels – V. I. Lenin, *Žena a společnost* (Bratislava: Pravda, 1973).

ODPOVĚĚ IVANA SVITÁKA*

Ivan Sviták

*Žena je nepodstatná vzhledem k podstatnému...
Dokáže vydat „bestsellery“, ale nemůžeme od ní
očekávat, že se odváží na neznámé a zakázané cesty.*

Simona de Beauvoirová Druhé pohlaví⁷⁰

Je dobře vědět, o čem je řeč. Nerecenzoval jsem francouzské vydání z roku 1949, abych knihu zařadil na její filosofické dějinné místo, jako to učinil Jan Patočka věcně v doslovu k českému vydání. Zaujal jsem postoj k českému bestselleru z roku 1967, který se objevuje na otevřeném horizontu teoretické prosperity sexu právě proto, že na jiných horizontech je oblačno až zataženo. Dezerce od vážných otázek a vzpoura na kolenou proti maloburžoasním názorům na sexualitu jsou spojené otázky soudobé české kultury, která říká deset let svá houževnatá ne Freudovi, Husserlovi, Jaspersovi, Heideggerovi, Kinseymu, Kirkegaardovi a mnoha jiným, ale říká své ano Františce Saganové,⁷¹ Simoně de Beauvoirové a Ireně Dubské. Rozhodující kritéria kulturně ediční politiky tkvějí v samé možnosti určité autory vydávat, a nikoliv v pouhých dílčích splátkách, kterými se staré dluhy vůbec neplatí. Umožní se tak jen vytvořit *dojem* liberálního postoje k západní kultuře. V rozporu s touto politikou je třeba vydat důležité prameny a zaujmout pak celou škálu rozmanitých stanovisek. Křížit *nepřístupné* prameny s marxismem je stejně originální jako křížit Saganu s Vrchlickým. Přináší to *cizí* slávu těm, kteří neznámé myšlenky uvedou do naší kultury poprvé.

Když léta nevycházely české sexuologické příručky, pak z nespokojeného hladu těžší každá, i špatná kniha, která ovládne terén. Tak je tomu s existencialismem, fenomenologií, sexuologií, sociologií, antropologií a s jinou módní intelektuální konfekcí. Informační hlad vytváří si sám určité zákony prosperity. Kdyby například existovala země, kde by v jazyce domorodců nebylo zpráv o Sovětském svazu (nebo Spojených státech)

⁷⁰ Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví* (Praha: Orbis, 1966), s. 10 (začátek citátu končícího „k podstatnému“) a 379 (druhá část citátu).

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 18, s. 7, vyšlo 6. 5. 1967. V *Literárních novinách* (LN) nadepsáno „Člověk nebo sexus?“ s následujícím perexem: Ivan Sviták v 9. č. LN svou úvahou nad dvěma knížkami (*Druhé pohlaví*, Simone de Beauvoirové; *The Feminine Mystique*, Betty Friedanové) vyprovokoval polemickou odpověď Ireny Dubské a Jana Patočky (LN 12). Poskytujeme nyní Ivanu Svitákovi právo odpovědi. K diskuzi o knížce se už nebudeme vracet, ale v některém z příštích čísel uveřejníme úvahu nad věcí samou, k níž nám došlo mnoho čtenářských dopisů. R.

⁷¹ Françoise Sagan (1935–2004), francouzská spisovatelka a dramatička. V padesátých a šedesátých letech v Československu vyšlo mnoho překladů jejích textů – *Jeden úsměv*, *Máte ráda Brahmsa*, *Zámek ve Švédsku*, *Zázračné oblaky*, *Kůň ve mlčobách*, *Útěk ze Saganu*, *Tři romány o lásce*.

ani v rozsahu slovníkových hesel dobré encyklopedie, pak každá kniha v domorodém jazyce, která vyjde o Sovětském svazu (nebo o Spojených státech) jako prvá a valorizuje *cizí poznatky* o tomto tématu, musí mít v daném prostředí velký úspěch, bez ohledu na to, zda je původní nebo ne. Jakmile vyjdou prameny, z nichž se bestseller narodil, je po slávě. Pramenitý existencialismus, fenomenologie nebo sociologie jsou totiž chutnější než domácí odvary, ideologicky řezané domorodým názorem na svět, činícím západní ideové opiátý úměrnými domácí myšlenkové kuchyni. Je to stejně rozumné jako povařit trochu šampaňského, nežli je podáváte k vepřovému se zelím.

Kniha paní Beauvoirové je ideologická práce par excellence, hlavně svou tradiční metodou předmarxistických (ale i předcomteovských) filosofů. Metodou paní Beauvoirové je neustálé spojování banální zkušenosti s nehlubokou spekulací, zašifrovanou v nepřístupné terminologii tak, že laik trne nad sekvencemi plnými absolutna.

Ideologická metoda selhává v praxi na každé stránce, protože kombinací banalit a spekulací nelze nic objevit. Lze jen předstírat hloubku složitostí dikce, případně podat běžné poznatky v čtivější podobě, než by to učinil pořádný naučný slovník, postrádaný v naší vyspělé kultuře od dob praotce Otta. Apriorní nedostatky metody, ostentativně nevědecké (jako je tomu u existencialistů vždycky) se pak ještě násobí tím, že autorka usiluje vystihnout obecné problémy, jež by měly být platné všeobecně, pro všechny ženy, pro ženu an sich. Představitel společenských věd však už v minulém století poznali, že mluvit obecně o ženách nebo o mužích nemá valný smysl, protože čím obecněji je pojat předmět, tím víc ambivalentních a logicky rozporných soudů o něm můžeme vyslovit. Lidé jsou přece hloupí i chytrí, velcí i malí, tlustí i tencí, takže řekneme-li o „člověku“ kteroukoli charakteristiku, pak sice platí, ale její cena je nicotná. Ženská rozmanitost u paní Beauvoirové má široký rejstřík a ovšem že se o „ženě o sobě“ říká vždy něco pravdivého. Tu tichá trpitelka oddaně zavaňuje, tu frigidní neurotička žije v pekle manželství, tu brána pekelná procvičuje své démonické ženství, tu zase prostopášná naivka svědomitě hledá svůj orgasmus, tu slastný šotek manželského lože obdivuje poezii kypícího těsta. Ale co se tím říká o specifice žen kromě obecností, které jsou v literatuře nebo psychoanalytických chorobopisech konkrétně a plasticky popsány daleko lépe? Dorothy Parkerová správně napsala, že „nemůže být spravedlivá ke knihám, které mluví o ženě jako o ženě“, ⁷² protože správně tuší jejich apriorní banalitu. Paní Beauvoirová líčí dosti pravděpodobně na základě *literárních* předloh (většinou minulého století) citové problémy právě deflorovaných manželek – a to v rozsahu nevkusně neúměrném – ale jakpak máme věřit v její znalost ženských citů, když nás úvodem ujistila, že ve shodě s existenciální metodou nelze zjistit, kdy a jak jsou lidé šťastní? Analytický postoj je *conditio sine qua non* vědy. Kdo chce objevit obecnost ženství, objevuje banality.

⁷² Citát americké básníčky Dorothy Parker z jejího vyjádření ke knize *Modern Woman: The Lost Sex* Ferdinanda Lundberga a Marynii F. Farnham (1947), který Simone de Beauvoir v *Druhém pohlaví* zmiňuje. Srov. Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví* (Praha: Orbis, 1966), s. 8.

Spekulativní metodou nelze pracovat jinak nežli podle stále stejného klišé: banální problém spojený se situací ženy, projekce odpovědnosti na muže, úvaha zpestřená občasným zahegelováním a vzhůru k novému pseudoproblému. V něm se znovu bude dokumentovat, jak muži v ženě deformují lidskost, podle logiky, s níž žena vyčte muži nedostatky *svého* účesu proto, že za peníze na holiče koupila milenci kabát. Všechno, co nám paní Beauvairová o ženách říká, krouží nepřetržitě kolem postele a pohlavního aktu, deflorace, manželství, cizoložství atd., přičemž autorka stále tuto ženskou roli zamítá a vyčítá mužům, že ji způsobili. Beauvairová vidí neustále v ženě pohlavní problematiku, vidí tedy ženy přesně tak, jak je vidí muž. On to je, veliký MUŽ, který je prohlášen autorkou nejen za jediný Subjekt, ale dokonce i za Absolutno. A na tomto místě musím kolegy muže varovat před zlovolnou filosofickou kastrací, které se na nich kniha dopouští, neboť ztotožní-li se názorově s autorkou, stanou se Absolutnem transcendence, ztratí své empirické bytí. Očima autorky budete spatřovat ve vlastním penisu filosofický symbol, „symbol transcendence a moci“ (s. 91). Dokonce tak budete činit nadšeně. To vám zase na druhé straně nebude překážet, abyste z bázně před nahodilostmi osudu nehledali na ženě „tváři, ňadrech a nohou přesnou a přísnou podobu ideje“ (s. 90). A víte proč? „Žena není physis, ale také antiphysis, a to nejen v civilizacích s trvalou ondulací...!“ (s. 90). Hle co dokáže filosofická metoda; vnukne nic netušícímu muži transcendenci do kalhot, ženě umístí souměrně ideovost na ňadra a nohy (omluvitelná nepřesnost) a tuto antifyzikální bytost, ozdobenou trvalou ondulací, máme podrobit docela nesymbolickému transcendování. Až dosud jsem myslel, že člověk myslí (transcenduje) hlavou a pohlavními orgány miluje. Děkuji našim soudružkám, Beauvairové a Dubské, za poučení, že tomu tak není. Orgánem transcendence není mužova hlava a teď už víme, kde že máme příště sbírat myšlenky přísné a přesné podoby.

Specificky pohlavní funkce ženy jsou v knize neustále omílány, partie o svatební noci a defloraci jsou opakovaně protlachávány, jako by šlo o instruktáž, nekonečné trapné banality o manželství jsou kořeněny čtivými pikantériemi, vyplundrovanými z druhořadých psychoanalytiků, a pocukrovány pak abstrakcí nad prvním a druhým pohlavím, z něhož vyplývá jen to, že autorka umí počítat do dvou. V kapitole o manželství není jediná původní myšlenka kromě nesmrtelné banality, že manželství hubí lásku, což je „myšlenka ohmataná jak stará onuce“, jak říkal náš pan profesor latiny. V jejím líčení chybějí děti i pozitivní aspekty lidské dvojice a nade vším se vznáší nuda a životní nechuť, kterou by Beauvairová, „Saganová bez šarmu“, chtěla vnuknout i nám (máme-li použít obratu kritika jejího posledního románu), avšak dosahuje jen naší nechuti ji číst. Autorka vychází z fiktivní rovnoprávnosti, kterou vždycky reklamovaly modré punčochy, přesvědčené, že „obě pohlaví si nerozdělila nikdy svět rovným dílem“ (s. 15) a že dokonce (slyšte!) „nejhorší prokletí, které leží na ženě, je to, že je vyloučena z válečných výprav“ (s. 28).

Klíčem k problémům ženského světa nejsou rozborův názorového světa žen, ale reálné vztahy, syntetická antropologie zobecňující poznatky konkrétních společenských věd a lidské praxe, která vytváří prostor širší svobodě. Muži nenapsali knihu o prvním

pohlaví, ne snad proto, že cítí svou převahu, ale prostě proto, že obecnost není produktivní terén moderní vědy. Je jen prostorem metafyziky (špatných) filosofů pronásledujících v černém pokoji onu černou kočku, která tam není. Kdyby tam byla, nemohli bychom, ani otupení bestsellerem, přehlédnout ony jiskřivé oči, zářící ze tmy. Básníci a filosofové jsou vnímaví k podstatě života v kočce i v ženě. Chápu bez symbolismu a transcendence skvostné ženství, od něhož nás paní Beauvoirová a Dubská pro změnu odpoutaly, ačkoli je krásné jaro.

NAPOSLEDY: ČLOVĚK A SEXUS*

Helena Klímová

Polemizuje se kolem pseudoproblému?

„Čtu-li Svitákovu kritiku Beauvoirky, říkám si: ten je chytrý; ale při polemice Patočky a Dubské dávám za pravdu zase jim,“ říká můj kolega Vaculík⁷³ a není to jen tolerance ke svobodě různého názoru, je to i proto, že podstata otázky, to, co nutí tolik čtenářů nejrůznějšího vzdělání brát pero do ruky a připojovat se k diskusi, není spor o knížku, ale skutečnost sama, která volá po léčení. Čtenáři cítí naprostou nedostatečnost koncepce ženské otázky u nás.

[...] polemizuje se kolem pseudoproblému [...] pokud by existoval nebo dosud existuje problém „druhého pohlaví“ [...] tedy je třeba jej chápat a řešit jen jako součást nejšířšího lidského problému: vztahu člověka k sobě samému, ke své lidské podstatě, již přece nelze rozdělovat na podstatu „mužskou“ a podstatu „ženskou“.
(Frant. Kordovský, Týnec n./Sáz. – Brodce).

S touto správnou teoretickou devízou však kontrastuje řada nedorozumění v praxi, jež se týkají *pouze* žen: jestliže nedávno byla perspektivou ideální ženy údernice radostně uskladňující děti v týdenních jeslích, nyní je naopak mnoho žen ohroženo tím, že podle nové soustavy řízení se podniky zbavují méně výkonných zaměstnanců a mnoho dívek postihuje nepřiznaný numerus clausus při přijímání do míst a do škol. Staré chyby se nevyrovnaly, pouze se na ně vrství nové, a poměry se tak podobají přeslazenému čaji, jemuž chcete pomoci lžičkou soli. Ženská otázka zodpovězena nebyla, pouze se pozměnila formulace.

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 24, s. 6–7, vyšlo 17. 6. 1967.

⁷³ Ludvík Vaculík (1926–2015), redaktor *Literárních novin* od září 1965 do roku 1968.

Co si představujeme?

Odvolávat se na problémy „obecně lidské“, proklamovat, že žena je především člověk, tvor společenský a osobnost, znamená řešení nepříjemné (ženské) otázky prostě odsunout,

píše František Kautman a s tím porovnává naopak výhledy idejí emancipačních:

Žádná rovnoprávnost zatím nemá naději na to, aby rození dětí rovnoměrně rozdělila mezi muže a ženy. A to není jen prostý biologický fakt – k němu se poutá spleť složitých psychologických a sociálních problémů... Volat po faktické rovnoprávnosti není (tedy) o nic užitečnější, pokud neřekneme konkrétně, co si pod tím představujeme.⁷⁴

Jak má chápat u nás žena samu sebe a kde tkví řešení ženského problému, jsou otázky nadmíru naléhavé, na jejichž zodpovězení čeká většina žen u nás. Těmto ženám nemůže nic říct ani žádná filosofie minulosti, ani opatrnicky pod pokličkou udržovaná Kinseyova zpráva, ale bohužel ani současná marxistická filosofie a rehabilitovaná sociologie, kterým samotným zde není a ani nemůže být zcela jasno. (Stanislav Kaplan, Praha)

Těžko uvažovat o funkci ženy ve společnosti, jestliže o obrazu společnosti samé existují názory různé. Ti, kteří tedy nějakým způsobem ženskou otázku u nás obrábějí v praxi, buď setrvávají strnule u klasického pojetí, nebo pěstují čirý empirismus. Je pravda, že v současné době už *existují* četná hodnotná empirická zjištění a průzkumy, avšak nespojitost mezi nimi a společenskou koncepcí (za prvé) a nespojitost mezi nimi a společenskou praxí (za druhé) dosud trvá. Koncepční vakuum se pak sytí různými pověrami, ať už jejich původním zdrojem jsou předsudky nebo zjednodušená a zvetšelá podoba citátů.

Pověra zaměňující ideál a skutečnost

Nemohlo by být nic tragičtějšího než z daleko předsunutých pozic teorie dokazovat, že dnešní žena se nemusí bouřit proti plyšovému salónu konvencí včerejška, a nevidět, kolik žen by u nás do tohoto salónu (přizpůsobeného našim šedesátým letům) s radostí opět vstoupilo. Už jen proto, aby nemusely vstávat za tmy, budit malé caparty a cválat s nimi do jeslí, tlačit se do tramvaje, vysedávat či vystávat nad málo zajímavou a málo tvůrčí (ve většině případů) prací jen proto, aby mohly domů přinést zaručeně ‚nerovnoprávnou‘ mzdu jako přílepení k platu svého muže. (Stanislav Kaplan)

⁷⁴ František Kautman, „Existencialistický pohled na ženu“, *Filosofický časopis* 16 (1967), č. 2, s. 306–310.

Pověra, která zaměňuje ideál a skutečnost, se tváří, jako by v okamžiku, kdy přijmeme zásady rovnosti a stejných práv obou pohlaví, jako by v tom okamžiku slovo tělem učiněno bylo. Tato pověra dlouho odolávala, než připustila vedlejší zplodiny emancipace (jako je dětská otázka), a nyní se brání zobecnit jednotlivé příznaky nové vlny diskriminace žen. Tato pověra je však nakonec nebezpečná obojímu, ideálu i skutečnosti, neboť obojí znetvořuje a podporuje rezignaci, apatii a nedůvěru.

Domnívám se však, že důvod záměny ideálu a skutečnosti není jen demagogický voluntarismus, že příčina je hlubší, že důvod tkví v nedostacích našeho způsobu myšlení a našeho hodnotového systému.

Člověka nečiní šťastným či nešťastným skutečnost sama, ale míra, kterou se skutečnost přibližuje či vzdaluje jeho ideálům. Marxistický přístup ke světu je aktivistický, předpokládá adaptaci světa k obrazu člověka. Tím sice urychluje sociální změny, realizaci ideálů, avšak bezradně zůstává stát před skutečnostmi lidsky nepozměnitelnými, jako je smrt, neúspěch, škaredost, nemohoucnost, náhoda. Tyto aktivistické hodnotové soustavy totiž neznají to, co znalo (zase jinak nedokonalé) náboženství: umění smířit se se skutečností.

A z obdobného důvodu, že se nedovedeme vyrovnat s tím, co jsme dosud neuskutečnili, že nedokážeme změřit rozdíl mezi skutečností a budoucností, také z toho důvodu namlouváme sami sobě iluze a pověry.

Pověra o dosažení rovnoprávnosti pouze skrze zaměstnanecký poměr

Oceňujeme práci tramvajačky nebo pomocné dělnice, ale nikoliv ženy v domácnosti (ač všechny takové práce jsou svou podstatou málo produktivní a dokazují nerozvinutou mechanizaci). Platíme v jeslích práci sestry, kuchařky, pradleny atd., ale nikoli matky, jestliže tutéž práci vykonává pro dítě sama. Měřítkem tu tedy není míra užitečnosti, složitosti nebo racionalizace práce, ale míra její institucionalizace. Snaha o rovnoprávnost tedy sama uvažuje nerovnoprávně: ženská práce se nedocení sama o sobě, ale pouze tehdy, až se po mužském vzoru zinstitutionalizuje. (V tom se ale projevuje rozdíl mezi cenou a hodnotou podle *kapitalistického způsobu myšlení*! Cenu má potom jen ta práce, kterou lze směnit jako zboží.)

Avšak nedosti na tom: z obdobné degradace žen plyne i nižší ohodnocování ženských pracovních odvětví. Neboť kde jsou kritéria pro porovnání práce sestry a horníka, textilačky a slévače? Kde jinde než v subjektivních předsudcích?

Ženy jsou tedy znevýhodněny nadvakrát: jednak tím, že ke společenskému uznání jejich práce se vyžaduje, aby tato práce byla institucionalizovaná, jednak tím, že i za tohoto předpokladu je podceňena.

Jestliže pro tento okamžik ponecháme stranou přání určitého počtu žen po realizaci v tvůrčím samostatném díle, je způsob, podle něhož se emancipace chápe především a pouze jako zaměstnání, dán jednak dočasnou hospodářskou potřebou, ale především určitou koncepcí. Koncepcí, která dosud setrvává na původně kapitalistickém způsobu

myšlení, na *oddělování ceny a hodnoty* a oceňování pouze toho, co je bezprostředně směřitelné jako zboží. *Humanistický způsob hodný socialismu by měl docenit ženskou práci jako takovou.*

Znamená to, že ženy nemají být zaměstnány, jak ihned vyvozuje náš drobný demagog? Nikoli, ale není možno emancipaci lidského tvora zaměřovat pouze za institucionalizaci jeho činnosti; to může být pouze jedna ze složek, navíc historicky omezená.

Jestliže však zaměstnání ženy nechápeme jako nutnou podmínku emancipace, kdy je tedy společenským progresem a kdy regresí?

Zaměstnání ženy je regresí, když:

a) nahrazuje racionalizaci práce mužské (namísto zakoupení moderního stroje zaměstná podnik pět nekvalifikovaných dělnic).

b) vytváří vedlejší zplodiny – problémy bolestivější než ty, které řeší (dětská otázka)

c) po stránce pohnutek jde o východisko z nouze (podle průzkumu 80 % žen u nás pracuje z důvodů finančních).

Progresem je, když:

a) žena zaměstnáním získá práci společensky produktivnější než je ta, kterou opouští,

b) jí zaměstnání přináší pocit štěstí.⁷⁵

Pověra o tom, kdo tvořil dějiny

Pobouřilo by mne, kdybych byl ženou, a pobuřuje mne i jako muže apodiktické prohlášení, že dějiny lidstva jsou dílem mužů. Otrokyně mýtů, které vytvořili muži, oběti poměrů, které jim byly vnuceny muži, nástroje přírody, které uvádí do pohybu muž [...], ale vždyť to není pravda, vždyť je to nesmysl!

píše Ladislav Jehlička, redaktor nakladatelství Odeon, a zdůvodňuje svůj názor:

Od prvopočátku dějin má žena přinejmenším stejný podíl na vývoji lidstva a jeho dějinách jako muž. Je zbytečno mluvit o kultu matky ve starém Římě, kultu ženy v rytířském středověku, o vynikající účasti ženy v myšlenkovém rozvoji 18. století, o tisících [...] velevýznamných ženských postavách v *celém* průběhu lidských dějin. Stačí si uvědomit, jak mimořádný a leckdy určující podíl má žena v mužově díle jako matka, manželka, milenka, přítelkyně – co je vlastně její skutečný podíl a jaký je spravedlivý podíl mužů? Vezmeme-li si jen oblast ryzí politiky [...], lze tu vůbec stanovit i zvážit ženský vliv? Pochopitelně: chytré ženy (stejně jako chytří kněží) se nikdy nesnažily samy „dělat politiku“, ale ovládly ty, kdo ji dělali. Ale kdo změří jejich význam?

⁷⁵ Helena Klímová zde v argumentaci vychází ze svého článku „Být, či nebýt zaměstnaná“, *Literární noviny* 14 (1965), č. 22, s. 6–7.

Dějiny jsou dílem mužů v tom smyslu, že mužská činnost a mužské zásluhy byly s rozvíjející se dělbou práce většinou pojmenovány, zařazeny, institucionalizovány, zatímco ženské většinou nikoliv. Dějiny jsou dějinami moci a zároveň dějinami rozvoje institucí, tedy záznam činnosti mužů. To je fakt, ale myslím, že z toho netřeba vyvozovat pro ženy nic zarmocujícího.

Chvála mužů jakožto tvůrců dějin a civilizace nevysloveně předpokládá, že se jedná o dílo dobré, avšak abstrahující duch, jemuž lze přičíst mimo jiné tvorbu institucí (zevšeobecněním a petrifikováním společných znaků určitých činností), je rovněž otcem odcizení (kdy se zevšeobecněný a petrifikovaný obraz dostává do rozporu s konkrétní nebo pokročilejší skutečností). Pokud tedy tato civilizace je pro nás důkazem mužských předností, je zároveň i důkazem jejich nedostatků.

Tento argument tedy problematizuje dosavadní emancipaci, neboť ta vychází z nepřiznané a neuvědomělé degradace žen, jejich úlohy a specifiky, jakoby se ženy staly plnohodnotnými teprve tehdy, dokáží-li totéž a stejně co muži, dokáží-li stvořit stejné dílo jako muži.

Jeden z nejzajímavějších čtenářských dopisů (Hana Slivková, Praha) uvažuje právě nad touto věcí:

[...] Napsal [Sviták] něco, co je důležité pro skutečnou rovnoprávnost žen a co jim u nás nebere ani buržoasní společnost, ani svět mužů, ale jejich vlastní propaganda [...] Uráží mne totiž pohlavní hledisko u nás vžitě. Vždyť toto dělení se přeci nezakládá než na rozdílu biologickém. Rozdíly intelektuálního a citového života by nás přece odvedly od vítězného hodnocení každé ženy jeřábnice či vědecké pracovnice „neženského“ oboru.

Ze stejného způsobu myšlení, s nímž polemizuje naše čtenářka, vychází známé licitace s počtem zasloužilých mužů a žen, kdy se třeba Johan Sebastian a Einstein vyvažují madame Curieovou a Valentinou Těřeškovovou.

Takové licitace vycházejí z nehumánního a nedemokratického předpokladu, z názoru o nestejně hodnotě lidí: Uznáme-li totiž mužskou nadřazenost proto, že Bach, Einstein atd. byli muži, či dokládáme-li rovnost pohlaví tím, že někteří jiní géniové se narodili i jako ženy, pak zároveň musíme uznat nadřazenost těchto vynikajících jedinců nad ostatními, „obyčejnými“ příslušníky téhož pohlaví, dále nadřazenost některých pokrevních skupin (Bachů, Purkyňů) nad jinými, které se neproslavily, a nadřazenost některých národů, těch vyspělejších nad ostatními a nadřazenost některých ras... Analogie s rasismem či teorií geniálního nadčlověka jsou nasnadě. Domnívám se, že humanista nemá argument typu Einstein, Bach atd. kontra madame Curieová, Valentina Těřeškovová atd. vůbec přijmout. „Charakter je víc než intelekt“ – napsal jeden z těch, jimiž se argumentuje, Albert Einstein. Nevykládám si to jako výzvu k moralizování, ale jako ilustraci k tomu, že přes veškerý upřímný obdiv k velkým duchům – poněvíc mužům – nelze jejich jménem bagatelizovat nekonečno anonymních konkrétních (čas-

těži ženských) počinů, jež byly *pro druhého jedince tím nezbytnější, čím méně obecnosti, abstrakce, všeplatnosti a monumentality obsahovaly.*

Kdyby si všichni lidé předsevzali výrobu sebemonumentů, ocitli bychom se brzy v pěkně zegalizovaném a pěkně vychlazeném lapidáriu.

Pověra o tom, jak nejúspěšněji transcendovat

Další věc, která mne „nadzvedla“ [na polemice proti Svitákovi, píše Hana Slivková], byla buď nedomyšleností, nebo něčím přímo nedemokratickým. Je-li zaměstnání ženy podmínkou toho, co vyjadřují krásné termíny jako transcendence, ptám se tedy, jaké zaměstnání vlastně. Vypadá to skoro na povolání intelektuální. Pak by na tom ovšem byly špatně všechny ostatní ženy, kterých je většina, a stejně muži podobných profesí [...]

Jestliže nebereme v úvahu východní způsob transcendence (v mystice, meditacích), zná naše kultura v základě dva způsoby přesažení sebe sama: v díle a v druhém člověku (lidech). Protože pak celá civilizace je velkolepou mužskou transcendencí v díle, chce emancipační hnutí žen rovněž umožnit transcendenci v díle za nevysloveného předpokladu, že všechny ženy od prapočátku dějin až po tuto dobu byly netranscendující nešťastnice. Avšak pokud sebeuskutečňování v díle odpovídalo až dosud spíše mužskému typu, i ženy znaly způsob transcendence.

Protože ale existuje nebezpečí zvlgarizování, je nyní nutné odbočit: nově narozené dítě žije v období, kdy nerozlišuje matku a sebe sama, potřebuje přítomnost otce a dobu několika měsíců, aby vytušilo rozdíl mezi já a nejá, mezi matkou a sebou. Tato původní neurčitá, ale sladce bezpečná tma v průběhu let nemizí, ale vyjasňuje se, racionalizuje do uvědomělejších obrysů a v nejhlubším pozadí motivace dospělého jedince, v nejhlubším pozadí jeho životního pocitu, nalézáme onu původní bezpečnost a lásku (nebo nelásku). Takováto hluboká danost, sahající daleko před hranice racionality, vracející se přes emocionalitu, biologii až k neznámým počátkům, jež se nám zdají metafyzické, nemůže být jednostranná, ale je umožněna jediným způsobem: obdobným ztotožněním, přesažením sebe sama, *transcendencí* ze strany matky. *A právě tak, jako se dětská závislost racionalizuje a jak se dítě socializuje, tak se v průběhu let mění i vztah matky ze sebeobětavého na rovnoprávný. Avšak právě tak, jako u dospělého syna či dcery na nezřetelném dně vědomí setrvává matka v podobě motivace k činnosti a mravního imperativu, tak ve schopnosti matky a v biologicko-psychologické paměti celého pohlaví setrvává možnost transcendence (a to nejen už pouze skrze dítě), skrze konkrétního člověka vůbec.*

Toto rozdělení na „mužskou“ a „ženskou“ transcendenci rozhodně nechce být nijak schematické ani vylučující: žena (některá více, jiná méně) je schopna transcendence v díle stejně jako muž (některý více, jiný méně) je schopen transcendence skrze druhého člověka a ve skutečnosti se většinou oba na obojím podílejí, právě proto, že oba jsou dáni nejen tím, co je rozlišuje, ale i tím, co je jim společné. Avšak podstatná je

skutečnost taková, jaká je, a domnívám se tedy, že ženy až dosud většinou nebyly tvůrci velkých děl nejenom pro svá případná sociální a sexuální jařma, ani pro menší schopnosti, ale prostě proto, že je k tomu nepoháněla ona prazákladní existenciální úzkost, úzkost individuálního konce, tíha, síla i osamocení vlastní existenciální individuality, které nutí muže zvětšovat se v díle a ve skutcích a které z nich častěji tvoří výrazné individuality nežli z žen.

Muž je celý muž i bez ženy. Žena je komplementární v tom smyslu, že do sebe zahrnuje nejen muže, ale i dítě. Je to méně nebo více? Řekl bych, že více. Nechtěl bych být nevkusný, ale zdá se mi, že paní Beauvoir napsala tu knížku tak, jak ji napsala, právě jen proto, že mluví ze stanoviska ženy bez dítěte [...] (Ladislav Jehlička) .

Muž se s onou existenciální úzkostí vyrovnává (až dosud vyrovnával) častěji transcencí v díle, žena častěji transcencí v člověku.

Oba dva způsoby mohou k nepoznání poklesnout: z ženy se stane kvokající omezená samička, z muže automat, otrok, nádeník. Ženská otázka se zajisté neřeší správně, jestliže se a) žena (obecně) nařkne z kvočnovství, a tedy b) ve jménu pozdvižení k transcencí v díle, c) se proto uvrhne do stavu nádeničiny, d) bez možnosti transcence té či oné.

Socialismus u nás provedl sice střídu majitelů, avšak způsob připoutání člověka k práci, jeho závislost na technickém rozvoji dosud trvá a zůstává i nemožnost mnoha lidí, mužů i žen, transcendovat v díle. Toto připoutání člověka k neživému mechanismu, počaté kapitalismem a končící (patrně) uskutečněním automatizace a vědeckotechnické revoluce, přečnuje hodnoty výkonu, dobytí, dosažení hromadnosti, aktivity a nedoceňuje hodnoty, jež jsou spjaty s živým konkrétním jedinečným člověkem. Dosavadní pojetí emancipace tento hodnotový horizont myšlenkově ani praxí nepřekročilo, v čemž se shoduje s praxí našeho výrobně spotřebního socialismu.

Naše současná koncepce ženské otázky a situace žen vůbec neodpovídají marxistickému způsobu řešení, ale pouze kapitalistickému hodnotovému systému.

Emancipace ženy, jejímž výsledkem je degradace dosavadního „ženského“ způsobu transcence skrze dítě, je jen průvodním zjevem společenského degradování transcence skrze člověka vůbec. Opusťme filosofickou terminologii: zjišťujeme u nás nedostatek sociálních koncepcí i praktických opatření pro staré lidi, pro děti bez rodin, pro politické vězně z doby války, pro cikány, pro propuštěné recidivisty... což jsou skutečnosti, které nebyly způsobeny pouze hmotnými nedostatky, ale i neúplným hodnotovým systémem. Náš hodnotový systém ztělesňuje to, co čemu Fromm říká „otcovský princip“, tj. je přísně objektivní nebo se o to snaží, odměňuje „zásluhy“ a trestá „viny“ bez ohledu na subjektivní možnosti. *Bolestně nám chybí to, čemu Fromm říká „princip mateřský“: milosrdenství třeba i neobjektivní, neefektivní a neracionální.*

Společnost pro svou harmonii a lidé ke svému štěstí potřebují obojí způsob transcendence: jak skrze tvorbu, tak skrze člověka. Druhé bez prvního je nemožné – to by se musel zastavit vývoj; první bez druhého znamená odcizení a zvěcnění až po samu mez života.

Jestliže tedy ve společnosti našeho typu systém nepočtené rodiny a technický rozvoj umožňují (mohly by umožňovat) ženě uplatnění i jiných schopností než jen mateřských na biologické úrovni, pak by to nemělo zároveň znamenat i zapomnění, opuštění, zmarnění onoho způsobu transcendence, jenž je s mateřskou funkcí spojen; tento způsob transcendence člověka by naopak ku prospěchu společnosti měl být povýšen a přiřazen do soustavy společenských hodnot. (Tím by pak samozřejmě vymizel hodnotový rozdíl mezi „mužskou“ a „ženskou“ prací i obavy z přílišné „sexuální segregace“ povolání.)

Nepověra (předpokládejme)

Podnětem k rozmachu emancipačního hnutí byly ideály Velké francouzské revoluce, kdy ve jménu emancipace člověka měly být zbořeny všechny rozdíly v hodnotách lidí či skupin lidí. Tragédií tehdy koncipované ženské otázky byla kontaminace ideálů francouzských jakobínů s rodícím se hodnotovým systémem kapitalismu. Zosobněním hodnot tohoto systému byl úspěšný, výkonný, ctižádostivý muž dobyvatel, tvůrce, podnikatel, člověk, ovládající Věci a Svět. Tyto hodnoty jakožto ideál přijímá i ženské hnutí a postupně zatlačuje dosavadní mariánský ideál ženy. (Avšak starý mariánský ideál, bytostně neschopný konkurence a zatížený pasivitou, měl jednu nespornou přednost: skrze své sepětí s dítětem byl více než s věcmi spjat s člověkem.) V ovzduší jakobínského respektu k člověku a jeho duchu vzniká vlivem mladého kapitalismu jakožto paradox ideál nepříliš humánní, a tímto tragickým paradoxem trpí naše kultura dodnes.

Pro naši úvahu může být zajímavé i srovnání s vývojem role ženy v izraelských kibucech: „Před třiceti lety byla žena hrdá, že zdolala fyzické těžkosti. Stejně jako muž nakládala uhlí do lodí, stavěla silnice a domy,“ píše nám paní Cipora Nirová, z kibucu Shomrat. „Od doby této mechanické rovnoprávnosti prošlo kubické hnutí značný kus cesty.“ V závislosti na hmotném rozvoji se diferencovaly potřeby a zdá se, že se mění i názor ženy na sebe samu. „První kibucovská generace se nejvíce blížila tomu, čemu jsme říkali rovnoprávnost“, řekl mi loni v Izraeli Menachem Gerson, jeden z prvních osadníků a vysokoškolský profesor psychologie.⁷⁶ „Ženy dělaly nejen nejtěžší práce s námi, ale byly i stejně společensky aktivní. Ale přesvědčili jsme se, že ženská otázka není jen otázkou ekonomických a politických podmínek a vymizení předsudků. Dnes, po třiceti letech, jsou ženy opět méně aktivní na schůzích a mají nižší funkce. Nerevoltují, ale přijímají. Jistě, z marxistického hlediska je hloupost myslet, že za jednu dvě

⁷⁶ Menachem Gerson (1908–1989), zakládající člen kibucu Hazorea (1934), žák Martina Bubera a autor knihy *Family, Women, and Socialization in the Kibbutz* (Lanham: Lexington Books, 1978). Helena Klímová navštívila Izrael v létě 1966. Srov. Helena Klímová, „Izraelské podnebí“, *Literární noviny* 15 (1966), č. 35, s. 8.

generace se vše změní, ale stejně dochází k názoru, že to všechno je jinak, že ženy jsou jiné.“ Mladé ženy, narozené v kibucu a vychované stoprocentně „rovnoprávně“ vidí dnes v rodině mnohem důležitější faktor než jejich matky – emancipantky po mužském vzoru, a vracejí se k „ženskému modelu“ i v jiných směrech.

„Když jsem před lety napsal článek o psychologických rozdílech obou pohlaví, byl jsem velmi napaden, a to především naším výbořem žen,“ řekl Menachem Gerson. Jeho kolega, sociolog Menachem Rosner⁷⁷ se s ním shodoval: „Odlišnost, či stejnost pohlaví není dána jen stejnou či rozdílnou úlohou v práci a v její dělbě. Důležité je, jaký je vůbec projekt ženy, co to je model ženskosti, k čemu se má spět, protože nelze přistoupit na mechanické egalitářství. Společnost by měla působit tak, aby rozdíly nebyly chápány jako něco negativního. Pro každý typ z obou pohlaví nutno nalézt vlastní možnosti, vlastní projekt.“ Nad tímto faktem stojí za to zauvažovat.

Dosavadní osudy emancipace se tedy zdají napodobovat filosofickou triádu: po věky trvala *teze*, *danost*: *prvotní dělba práce* mezi mužem a ženou, přisuzující ženě rodinu a muži veřejnou činnost.

Od této úlohy se distancuje jakožto od degradující a vnucené novodobé ženské hnutí, vrcholící Simone de Beauvoirovou. Toto hnutí jakožto *antiteze* směřuje právě k opačnému pólu.

Opakem ženy je muž, tedy k určité maskulinizaci ženského intelektu i společenské role. A protože všechny vývojové etapy se podivuhodnou časovou perspektivou v tomto století zkracují, možná, že stojíme již *na prahu třetího stupně*; a stojíme tam možná první, neboť kvantitativně (procento zaměstnaných žen) i kvalitativně (vedlejší účinky předešlého) je u nás ženská otázka nejrozvinutější.

Tento třetí stupeň by měl *vyloučit chyby obou předešlých a integrovat jejich pravdy na vyšším stupni*. Neměl by tedy hrozit „návrat žen k hrncům a kočárkům“ (jež v obavě jako rovnocenné směšuje Jan Patočka), ani bychom neměli nadále podporovat feministky s nadměrně zjednodušeným či zkomplikovaným osobním životem. Už by se nám měla začít rýsovat představa ženy jakožto „ženského člověka“ (Irena Dubská), jenž je dán oběma svými bohatými a rozvinutými složkami a jenž je respektován nikoliv pro dosažení stejných cílů jako muž, ale *na základě rovnosti rozdílného*. Takovýto obraz by umožňoval, ale zároveň i předpokládal i pozměnění hodnotového žebříčku společnosti; jestliže totiž obraz ženy přijme určité nové hodnoty, zejména schopnost transcendence v díle, je zapotřebí, aby společnost do své soustavy hodnot více než dosud integrovala umění transcendence skrze člověka. Jinak rovnováha bude narušena v neprospěch humanismu.

Jestliže pak bude potřeba úroveň života a civilizace poměřovat počtem vynálezů, formou institucí, způsobem vlastnictví, počtem aut nebo tun železa na hlavu, bude

⁷⁷ Menachem Rosner (1922), spoluautor knihy *The Second Generation: Continuity and Change in the Kibbutz* (Westport: Praeger, 1990), výsledku sociologického výzkumu vedeného v izraelských kibucech mezi léty 1969 a 1976 Givat Haviva Institute for Social Research.

zapotřebí zároveň poměřovat *kulturu* této společnosti podle toho, jak mnoho tyto výdobytky umožňují transcendenci skrze člověka. Výsledek pak bude mírou humanismu a zároveň nejuplněnější odpovědí po úloze ženy a muže.

Konkrétně!

volá žena, která jakožto „méně produktivní“ přišla o místo; a dívka, která při přijímání na školu prohrála proti hůře prospívajícím chlapcům.

Konkrétní řešení bývají šita na míru konkrétním skutečnostem, bývají dočasná, nemívají obecnou platnost, ale pro současníky se stávají tím naléhavějšími. Za dnešního stavu věcí se dají v té nejnižší, konkrétní rovině tušit dvě východiska:

a) zrovnoprávnit, tj. finančně ocenit individuální péči o vlastní děti

b) založit řadu nových, dosud neexistujících, ale intenzivně postrádaných pracovních příležitostí: pro psychology, pedopsychology, sociální pracovníce, pečovatelky atd.

Tímto způsobem by se zlikvidovalo vakuum, které dosud existuje v celé jedné oblasti lidských starostí – v oblasti péče o člověka (viz hořejší zmínka o sociálních nedostacích), zároveň by se pomohlo neumístěnému dorostu a (za třetí) *emancipace ženy* by se tak touto drobnou aktuální praxí dostávala *do souladu s emancipací člověka*.

ČLOVĚK A SEXUS JEŠTĚ JEDNOU*

Jan Patočka

Byla sice učiněna tečka za diskusí a lze s uspokojením konstatovat, že Helena Klímová v roli rozhodčí přijala tón klidné debaty a akceptovala závažnost tematiky, na kterou bylo upozorněno v příspěvcích I. Dubské a mém. Neběží o žádný pseudoproblém, ani ta prosekvaná transcendence není pojem, kterého by se nedalo prakticky užít (s tou „transcendencí v druhém“ je to bohužel jinak, ale to by byla dlouhá filosofická odbočka, kterou čtenáře nemíním zde unavovat), redaktorka přijímá i Beauvoirové pojetí historie vztahů mezi mužem a ženou, jen k tomu přidává své výhledy do budoucna, kam s ním můžeme a nemusíme jít. Čili v podstatném pojetí problému, i když ne ve všech výsledcích, Helena Klímová souhlasí s Beauvoirovou (to však platí i o I. Dubské a jiných obhájících úrovně knihy Beauvoirové): vezme-li se v úvahu, že uveřejněním Svitákova článku byl sledován patrně původně úmysl do značné míry opačný, ukázat

* Literární noviny 16 (1967), č. 29, s. 3, vyšlo 22. 7. 1967. V LN oba články nadepsány slovy: „K článku Heleny Klímové (Naposledy: Člověk a sexus, č. 24) jsme dostali ještě dva dovětky, které považujeme za nutné a potřebné uveřejnit.“

totiž, že spis Beauvoirové je mlhavá metafyzika, ženský pseudomýtus, že má zamlžovat opravdové problémy, oslabovat vědecké myšlení o věci, pak může být pisatel těchto řádek celkovým výsledkem plně uspokojen.

Nemůže se však uspokojit po jiné stránce. Nemůže nepoukázat na způsob, kterým I. Sviták postupoval ve své rozčilené odpovědi. Když si ve svém prvním článku vypůjčil od Beauvoirové hlavní myšlenku – člověk či sexus? – aby ji zlehčením autorky postavil domněle proti ní, utíká ve své odpovědi úplně od otázky jednou nadhozené, a to k taktice, o níž přenechávám čtenáři, aby posoudil, zda je důstojná literáta, který na sebe dbá: dává se do ukazování a dokazování, že běží o průhlednou pornografii. Je známo, do kterého resortu takové důkazy patřívají – do resortu těch, kdo literaturu opatřují náhubkem. Tvrdit, že vše, co Beauvoirová říká o ženách, krouží kolem postele a pohlavního aktu, že Muž je jí prohlášen za jediný Subjekt – může jen autor polemicky rozčilený a nevěcný; nedokázal o tom zřejmě přesvědčit ani ty, kdo mu původně byli nakloněni věřit. Elementární metodologické poučky mohl si autor ušetřit, kdyby si jasně uvědomil smysl knihy Beauvoirové, která chce být filosofickosociologickou *esejí* podávající historii problému a obhled dnešního světa ženy. Sviták ve své odpovědi neodpověděl na žádnou námitku, na žádné téma, na žádnou pochybnost svých oponentů; za takovou odpověď možno přece považovat opakování těchž metodologických banalit, kterými hojně sloužil již první článek. A to je fakt, který zasluží přece jen zdůraznění: autor, který chce být pojímán vážně jako myslitel, pouze znovu hanobí tam, kde mohl a měl věcně diskutovat.

Irena Dubská

Diskuse o knížce Simony Beauvoirové *Druhé pohlaví* byla skončená dřív, než vlastně začala: I. Svitákovi se sice dostalo práva odpovědi, avšak nevyjádřil se k jediné z námitek, které byly formulovány v příspěvcích J. Patočky a mém. S odváděním pozornosti od problému, ať jakkoli dovedným, s osobními výpady, s mystifikacemi jak stanoviska autorky, tak polemizujících a dokonce s mystifikacemi obecnější povahy – jako by se Beauvoirová dnes u nás publikovala na úkor péče o vydání autorů základnějších – nelze věcně diskutovat. Uveřejnila-li redakce odpověď tohoto druhu, lze pouze spoléhat na soudnost čtenářů, kteří mohou navíc nahlédnout do původního textu a do odpovědných recenzí publikovaných jinde, například ve *Filosofickém časopise*.⁷⁸

⁷⁸ Kautman, „Existencialistický pohled na ženu“, s. 306–310.

LÍBIVÉ, ALE NEBEZPEČNÉ*

Soňa Koželková

Bude to asi vždycky tak, že lidé budou mít v téže věci různé zkušenosti podle svých životních okolností a jejich zorný úhel určí výběr a spojení faktů, z nichž pak budují své názory. Stává se, že si vědomě nebo podvědomě ze své zkušenosti něco vyberou a něco vůbec nevidí a hledají k obojímu filosofické a jiné vědecké argumenty, které by jim posloužily zcela jednoznačně. Zdá se mi, že nejhůř jsou na tom s kvantem zkušeností, z nichž mohou po svém vybírat, ti, které život posadil do slonové věže. Zkušenosti jsou vymezené, jednosměrné, chybí jim protiváha, která by pomohla vyrovnávat přílišnou zaujatost. Vidí věci jen z nadhledu a nemohou se jim podívat pod klobouk. Stejně nedostatečné by bylo vidět jen pod klobouk, jen z přízemní zkušenosti, a pominout oporu společenských věd (filosofie, psychologie, sociologie atd.). Teprve tato opora dává právo zevšeobecnovat. Jenže i zevšeobecnění je často omezené, společenské vědy stále hledají svou pravdu, závislou na vývoji společnosti.

Ve 24. čísle *Literárních novin* uzavírá Helena Klímová diskusi o knize Simone Beauvoirové *Druhé pohlaví* v článku s nadpisem „Naposledy: člověk a sexus“. Titul se váže vlastně jen k diskusi, článek sám se v podstatě zabývá problémy ženské rovnoprávnosti. Myslím, že nejen lze, ale je i velmi potřeba proti němu mnoho namítat. Asi by se mělo jít od myšlenky k myšlence, ale to by chtělo desateronásobek místa, než můžeme námitkám věnovat. A tak nezbyvá než vybrat jen některé momenty.

Na jednom místě autorka říká: „*Naše současná koncepce ženské otázky a situace žen vůbec neodpovídají marxistickému způsobu řešení, ale pouze kapitalistickému hodnotovému systému.*“ Je to tvrzení velmi kategorické a autorka k němu došla po několika sloupcích citátů z dopisů čtenářů a vlastních úvah o úloze ženy ve společnosti. Nejvíc hovoří o transcenci, tj. o přesahování sebe sama. Říká, že dnes jsou dva základní způsoby přesahování sebe sama: v díle a v druhém člověku. Muži ho většinou dosahují v díle, ženy v druhém člověku (hlavně ve svém dítěti). Nepopírá, že obojí mohou to i ono. Ale myslí přece jen, že žena by měla samu sebe přesahovat nejraději jen v dítěti a že by za to měla být stejně placena, jako je muž placen za svou transcenci v díle (ať jde o nádeničinu nebo o tvůrčí čin). Říká: „*Oceňujeme práci tramvajačky nebo pomocné dělnice, ale nikoli ženy v domácnosti (ač všechny takové práce jsou svou podstatou málo produktivní a dokazují nerozvinutou mechanizaci). Platíme v jeslích práci sestry, kuchařky, pradleny atd., ale nikoli matky, jestliže tutéž práci vykonává pro dítě sama.*“ Jenže se mi zdá, že tramvajačka například více transceduje v člověku než v díle, rozhodně

* *Vlasta* 21 (1967), č. 30, s. 5., vyšlo 26. 7. 1967.

kvalita jejího vztahu k lidem hraje v její práci obrovskou roli. To však je jen poznámka na okraj. Podstatnější je myšlenka Heleny Klímové, že je rozpor v tom, neplatíme-li matce za tutéž práci, kterou vykonává pro své dítě, stejně jako sestře, kuchařce, pradleně v jeslích. Nemohu si pomoci, ale zdá se mi, že i když společnost od nás děti a péči o ně chce a potřebuje, přece jen každý máme děti v první řadě pro sebe a pro svou radost.

Naše transcendence v dětech má nesmírnou, jedinečnou cenu pro nás rodiče, jak matky, tak otce. Je ovšem nepopíratelné, že matka a otec hrají odlišnou úlohu (pokud je dítě oba má). Je ale také pravda, že nejtvůřivěji přesahuje sebe v dítěti otec, který dokáže skutečně sám sebe přesahovat v díle (bude-li dělat svou práci špatně a bez zájmu, co kladného bude umět dát ze sebe dětem?). Obávám se, že i při odlišnosti rodičovské funkce (hlavně v prvních měsících a letech) může i matka dát dítěti ze sebe víc, může-li samu sebe přesahovat i v něčem jiném než v domácích pracích, v něčem, co ji vyvádí ze zajetí čtyř stěn – a nemusí jít přitom zrovna o práci navýsost tvůrčí. Něco jiného je, že by mnohé práce už dávno neměly být tak namáhavé, fádňní a bezduché, tady je třeba bouřit, aby se mnoho změnilo, ale zrovna tak se neobejdeme bez tramvajaček, ba ani bez pomocných dělníků a dělnic, jako bez spisovatelů a vědců.

Mohli bychom Heleně Klímové nabídnout, aby si přečetla některé z nesčetných dopisů našich čtenářek, které opravdově trpí tím, že nemohou samy sebe přesahovat mimo čtyři stěny domova. Nejsou proto už téměř schopné transcendence v dítěti, protože všechno kolem nich zeje prázdnotou a ony si vždy nějakou formou stěžují na prázdnotu vlastním dětem a tím nenapravitelně ovlivňují jejich vztah k sobě. Jednou jsou to docela mladé ženy, jindy ženy provdané už desítky let. Jakmile se poruší pouto v manželství, je zle, nekonečně hůř než tam, kde žena není pouze zajatkyní domova. Nechci zevšeobecňovat, takových žen je sice mnoho, ale ne všechny jsou na tom tak a ne všechny to tak cítí. Je jich v každém případě víc, než o kolika se dozvíme, protože aby taková žena napsala do novin, to už musí v sobě hodně překonat. Naše dopisy, to jistě není objektivní průzkum. Nevybíráme si reprezentační vzorek, ženy nám píší samy. Nepíší nám ale jen až na pokraji zoufalství. Je možná ještě víc takových, jež začínají nad sebou svým postavením uvažovat včas, daleko dřív, než jsou zoufalé, energii jim dodává bytostná nutnost vybudovat si lidskou důstojnost ve svém vlastním životě. Potřeba emancipace přece vychází i z těchto podzemních proudů, z bytostné touhy žen být potřebnou někomu, kdo si vůbec jejich transcendence (ať v díle nebo v člověku) všimne. Nesporně je mnoho žen, kterým život v domácnosti ze všeho nejvíc vyhovuje, je to jejich přirozený živel. Necítí se v zajetí a některé z nich ani v zajetí nejsou. Jenže emancipační hnutí vznikalo dávno, poté, kdy nejdřív jistě ojedinele, ale později v sílícím proudu rostla v ženách potřeba být alespoň relativně svobodnými lidmi. Jistě už i před Velkou francouzskou revolucí. Emancipační proces, často vysmíváný (dodnes) a někdy možná opravdu směšný, měl, má a ještě bude mít pro ženy a celou společnost nesmírný význam.

Emancipace „vychází z nepřiznané a neuvědomělé degradace žen, jejich úlohy a specifiky, jako by se ženy staly plnohodnotnými teprve tehdy, dokáží-li totéž a stejně, co muži, dokáží-li stvořit stejné dílo jako muži,“ říká Helena Klímová. A přece si myslím, že takhle

tomu už dávno není, že je tu jen opakování zastárlych námitek. Copak ženy nevnášejí do stejné práce něco nového, svého, co ji odlišuje od práce mužů? Jednou je to postoj, jindy fortel, a jak často jsou to specificky ženské morální hodnoty!

Jinde Helena Klímová říká: „*Náš hodnotový systém ztělesňuje to, čemu Erich Fromm říká ‚otcovský princip‘, tj. je přísně objektivní nebo se o to snaží, odměňuje ‚zásluhy‘ a trestá ‚viny‘ bez ohledu na subjektivní možnosti. Bolestně nám chybí to, čemu Fromm říká ‚princip mateřský‘, milosrdenství třeba i neobjektivní, neefektivní či neracionální.*“ Ale vždyť právě „mateřský princip“ vnášejí ženy do společenského života a společenské práce, i když bych největší cenu té neobjektivnosti, neefektivnosti či neracionálnosti viděla v moudrosti při jejich omezení na lidsky a společensky nejlepší míru a ne v živelnosti.

Nedělám si nárok na obecnou platnost svých tvrzení. Stavím jen jeden názor proti druhému, nejspíš proto, že mě provokuje jednostrannost a kategoričnost toho, co vyslovuje Helena Klímová. Nemusíme se ale, myslím, bát, že o těchto věcech přemýšlíme jen my. Cestu, jak řešit správně problémy žen, hledá vážně mnoho lidí, filosofové, sociologové, ekonomové, organizace, komise. Zabýval se jí sjezd ČSŽ⁷⁹ a ženské hnutí se jí zabývalo vždycky. Komunistické straně leží odevždy na srdci, jaké bude postavení žen v naší společnosti, jak dát dost prostoru jejich životu s dětmi a neomezit při tom jejich potřebu plného lidského vyžití, sebeuplatnění, rozvoje, jak jim usnadnit spojení obojího, protože na obojí mají právo. Toho nelze dosáhnout cestou, která by ženy vrhala o desítky let zpátky a kupovala si je tím, že by sice zůstaly v zajetí domova, ale byly za to placeny.

„*Nově narozené dítě,*“ píše Helena Klímová „*žije v období, kdy nerozlišuje matku a sebe sama, potřebuje přítomnost otce a dobu několika měsíců, aby vytyčilo rozdíl mezi já a nejmá, mezi matkou a sebou. Tato původní neurčitá, ale sladce bezpečná tma v průběhu let nemizí, ale vyjasňuje se, racionalizuje do uvědomělejších obrysů a v nejhlubším pozadí motivace dospělého jedince, v nejhlubším pozadí jeho životního pocitu, nalézáme onu původní bezpečnost a lásku (nebo nelásku).*“ Je to řečeno velice krásně, ale aby to opravdu tak krásné bylo, vyžadovalo by to schopnosti dnešní matky žít a cítit jako před tisíciletími, ačkoliv se dnes vše změnilo a pro dnešní matku je neúnosné být svázána nepřetržitě s dítětem pupeční šňůrou celá léta. Nepřetržitým spoutáním se dostává do stavu mnohem obtížnějšího, než tomu bylo před tisíciletími, a nezíská-li neurózu z rozporu mezi povoláním a mateřským posláním, užene si ji právě tím, že ji její poslání spoutává tisíci drobnostmi (nemá-li doma příznivé podmínky) do nemožnosti, a často se právě proto nestane dobrou matkou.

Myslím, že opravdu nelze vycházet z nejpříznivějších podmínek, které vůbec může mít matka, jež zůstává trvale u dítěte, ale která je v devadesáti procentech nemá. Ale že je naopak potřeba vytvářet nejpříznivější podmínky, aby matka mohla i žít s dítětem, i spoluvytvářet s muži jeho budoucí svět. Aby mohla sama sebe přesáhnout v díle i pro své dítě a o to lépe i v dítěti samém.

⁷⁹ Nová forma ženské organizace (Československý svaz žen) vznikla toho měsíce, na celostátním sjezdu 5. až 7. července 1967 ve Smetanově síni v Praze.

DOPISY ČTENÁŘEK A ČTENÁŘŮ

Již dosti rovnoprávnosti*

Hned na začátku musím zdůraznit, že ačkoliv jsem beze všech pochybností ženská a četla jsem paní Beauvoirovou, neztotožňuji se s ní – kromě poukazů na stránku hospodářskou – v pocitu ukřivděnosti a nikdy mi ani na mysl nepřišlo, že bych chtěla být mužský. Dokonce si myslím, že jsou na tom – vyloučíme-li opět oblast ekonomickou – mnohdy hůř. Ti mužští. Stejně tak si neříkám s Macharem, že „být ženou, již to znamená trpět...“, ani netrpím předsudky viktoriánské doby. Jsem prostě jiný ročník. Ale – všechno vždycky spěje k tomuto bodu – nesnáším řeči o rovnoprávnosti a jsem na ně těžce alergická. Nevím proč. Každý jsme nákej.

A tak jsem nedávno byla na odborném školení lidových soudců, kde, musím říct, nedělají rozdíly mezi pohlavími, pokud jde o tuto dobrovolnou a bezplatnou funkci. Výklad se zabíral rodinným právem a speciálně těmi pasážemi právní vědy, které byly v našem čase změněny ve prospěch žen. Máme právo na práci (což v hojné míře využíváme), rodičovská moc byla rozdělena na dva úplně stejné díly, despotický otec patří minulosti, nepotřebujeme poručníka pro své děti v případě rozvodu, můžeme vládnout rákoskou zcela samostatně, máme rovnoprávnou povinnost přispívat na úhradu domácnosti i nákladů na děti a dokonce péče o domácnost a dítě (malé) je kvalifikována jako práce a může jí být vyvážena mzda. Pouze o rovnosti ve mzdové politice nepadla ani zmínka. Ohromně jsem se zaradovala, co všechno smím. Jen nemělo tak často padat ono slovo.

Alergie se projevila tentokrát tím, že jsem se přihlásila o řeč. Napadlo mi totiž, že zákonodárci zapomněli na rovnoprávnost při vyměřování alimentární povinnosti, a také jsem to řekla. Že znám případy, a je jich hodně, kdy otec platí na dítě sto, dvě až tři sta korun (to už jsou ti lepší), a tedy i když přihlížím rovnoprávně k stejnému obnosu vynaloženému matkou, ráda bych viděla dítě vyživované, šacené a vzdělávané za dvě, čtyři či šest set, zvláště ve věku od 14 do 20 let. Že zákon zřejmě počítá s tím, že žádná matka nenechá dítě umřít hladu, chodit v pytlovině, spát pod mostem a také že sem tam udělá něco pro jeho vzdělání a sportovní zdatnost. Jinak že jsem strašně ráda, že jsem rovnoprávný člen lidské společnosti.

Neuvěřitelná smršť se snesla na mou ubohou rovnoprávnou hlavu. Byla jsem poučena o scestnosti svých názorů, neboť muž má začasté těchto alimentárních povinností víc, a nejen to, mívá také víc manželských svazků (i když ne současně, samozřejmě), takže by mu z platu nemuselo nic zbýt. Na to jsem si ještě troufla chápavě přikývnout s příslibem, že se to vynasnažíme rovnoprávně dohonit. Následoval však poslední argument takové pádnosti, že se po něm vzdávám rovnoprávnosti, protože si jí pro duševní demenci nezasloužím. Je třeba pochopit, že muž potřebuje také větší obnos

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 9, s. 6.

na svou údržbu a obnovu pracovní síly. Znělo to jako biblický zákon. Zapřísahala jsem se při bohu, otci všemohoucím, že se přestanu obnovovat.

Vím dobře, z čeho vycházel náš zákon při těchto úvahách.⁸⁰ Hlavně z propočtů (nyní zastaralých) našeho statistického úřadu, které stanovily měsíční náklady na dítě bez ohledu na věk v maximální výši pěti set měsíčně, a dále z toho, že stanovení vyšší alimentární povinnosti bylo dle zkušeností často pro otce pobídkou k fluktuaci a k přijetí zaměstnání pod kvalifikační úroveň. Člověk hodně udělá, aby se pomstil a potrestal toho druhého.

A tak jsem chodila apaticky několik dní s touto morální náloží, zmítaná výčitkami, že uvažuji stále jen o tom kusu žvance, když vlastně jde také o duši. V soustředění na duši a duchovno vůbec jsem došla na schůzi rodičů a přátel školy. Název je trochu problematický, neboť jsem tam nikdy žádného přítele neviděla, jen samé rodiče a ti se jen přátelsky přetvařují. Ani ve snu jsem nepomyslela na alergii, šlo přece o duši a k tomu o duši na přírodovědní větvi středně vzdělávacího školství.

V druhém ročníku už přestává jakékoliv čtveráctví a rodiče se stavějí do bojového šiku před zatroubením polnice ke konečné zteči na příslušné fakulty školství vysokého. Matky i otcové svorně bok po boku, duševní zrak zaostřený na blaho potomků. Lhostejno, zda objekt, pro nějž bude boj podstoupen, je dcera nebo syn. Jde o duši, o blaho budoucí a o klasifikační průměr.

Omyl, nejde.

Podle nových směrnic jsou na některých odvětvích vysokoškolského studia dívky nežádoucí. Najmě na lékařství a na některých oborech přírodovědných. Plánovaný počet dívek je znatelně snížen proti počtu chlapců, kteří dokonce budou přijímáni s daleko horším známkovým průměrem, než by si mohl dovolit žák rodu ženského. Neomezeny zůstávají technické obory, protože je známo, že děvčata v nich nikdy příliš nevynikají, a nikde není omezen či snížen počet chlapců.

Málem jsem pronesla řeč o rovnoprávnosti, třebaže to nesnáším. Ale pak jsem si řekla, že jsme vždycky za něco bojovaly, aby se nám to zvrtilo v pravý opak, a tak jsem se raději rozhodla k rafinované kampani: Již dosti rovnoprávnosti, kdo to má vydržet! Snad se pak někdy dočkají děti našich dětí, že bude nějaký učenec ženského rodu zvolen jako první do Akademie věd. Už ta naděje hřeje.

Věnováno 8. březnu

Zdenka Neumannová

Plně souhlasím s I. Svitákem, neboť co může vědět Simone de Beauvoirová o ženském orgasmu, nečetla-li Kinseyovu zprávu? Rovněž vítám jeho smělou vědeckou perspektivu; to že svého času měla Koubková Koubek v tomto směru jisté obtíže, nic neznamena, protože kdo je kdy neměl, když předběhl svou dobu?

Anežka Urbanová, Praha 3*

⁸⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který nahradil zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 10, s. 2. Nadepsáno „Člověk nebo sexus?, č. 9/1967“.

Nemohu v některých bodech souhlasit s tímto článkem. Předně: přes všechnu rovnoprávnost mají vyživovací povinnost muži, a to v drtivé většině. Kdyby tomu bylo naopak, patrně by Z. Neumannová takový smysl pro rovnoprávnost neměla. Jsou muži, kteří mají vyživovací povinnost i ke třem a více dětem. Mému spolupracovníku po odečtení výživného zůstává existenční minimum, což není ani k smrti, ani k životu. Zatímco bývalá manželka žije dávno s jiným mužem a jezdí na dovolenou k moři, je její dřívější partner rád, pozve-li jej kamarád na večeři. Podle autorky článku by rozvedený muž měl právo jen na to, aby si koupil provaz a oběsil se.

J. Kliment, Libčice nad Vltavou*

Myslím, že autorka mluví z duše většiny našich žen. Ke skutečné rovnoprávnosti mají ještě velice daleko. Navíc chybí taková přirozená úcta a vážnost k ženě, vlastní dřívějším generacím. A tak to „něžné pohlaví“, pokud nemá ostré lokty a dobrou vyřídilku, špatně obstojí a musí velmi často bojovat o to, co by mělo být samozřejmé. Nechci být pesimistka, ale diskriminace žen při přijímání na vysoké školy (z čehož pak nutně vyplývá i postoj k ženám u naší mladé generace), rodinné právo, které se také ve prospěch žen příliš nezměnilo, to vše nás od skutečné rovnoprávnosti spíše vzdaluje, než k ní přibližuje. Stejně tak obchod, služby, počet míst v jeslích a mateřských školách ženám jejich málo záviděníhodnou pozici nijak neulehčuje.

Helga Dvořáčková, Karlovy Vary**

Kromě historie vývoje postavení ženy ve společnosti tvoří značnou část díla S. Beauvoirové citáty z deníků a dopisů různých žen, avšak pouze jediného typu: žen, které z nedostatku jiné činnosti trávily svůj život pitváním vlastních citů a pocitů, žen plných různých uměle pěstovaných zábran v oblasti sexuální, žen, kterých je bohudík menšina. Autorce je tedy třeba vytknout, že opominula ty ženy, které buď jako významné individuality se veřejně proslavily, jednak ty, které žily své životy sice skromně, jen jako manželky a matky, ale šťastně a spokojeně. Partii zabývající se erotikou a sexem zřejmě autorka nepřisoudila tak podřízené místo, jak tvrdí Irena Dubská, jinak by jí i po zkrácení provedeném překladateli nebyla věnována celá polovina knihy. Normální zdravá žena, v níž nebyly vypěstovány nezdravé zábrany chybnou sexuální výchovou, nemůže trpět ve vztahu muže a ženy – pokud jde o pohlavní soužití – pocitem ujařmení či znásilnění, ale cítí se mužovou plnoprávnou partnerkou, kdy oba stejně dávají i přijímají. Tam, kde tomu tak není, jde o případy patologické a není správné, že právě jim věnuje Beauvoirová výhradní pozornost. Knihy druhu *Druhé pohlaví* prokazují snahám o skutečné zrovnoprávnění spíše službu medvědí.

JUDr. Miroslava Filípková, Praha 10***

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 10, s. 2. Nadepsáno „Již dosti rovnoprávnosti, č. 9/1967“.

** *Literární noviny* 16 (1967), č. 11, s. 2. Nadepsáno „Již dosti rovnoprávnosti, č. 9/1967“.

*** *Literární noviny* 16 (1967), č. 13, s. 2. Nadepsáno „Člověk či sexus, č. 12/1967“.

Kniha S. Beauvoirové *Druhé pohlaví* je naprosto nevědecká, která se jen jako vědecká tváří, a je s podivem, že ji jako vědeckou přijímáme. Popudí svou upovídáností, typicky ženským smyslem pro zahalování a zastiňování věcí a pro konvenčnost závěrů. Je to kompilát z cizích knih; co tyto úryvky spojuje je povídání o známých věcech, a to ještě z hlediska jedné národnosti a jedné třídy. Chci-li se o tomto tématu něco dovědět, přečtu si mnohem raději přísně vědeckou knihu lékařskou nebo původní filosofickou a sociologickou studii. Slavné jméno nemusí být vždy zárukou pravé hodnoty. Jen víc takových kritik jako byla Svitáková, jednoznačných a netrpících opatrnickým přešlapáním na místě.

O. Jelínková, Praha 1*

Zabývala jsem se před léty v rámci vysokoškolského studia otázkami českého feministického hnutí a zejména dílem Terézy Novákové. Proto znám dost dobře myšlenkový terén tohoto hnutí v době okolo přelomu století, otázky, které jeho pracovníci řešili, a cíle, které si kladli. Z tohoto hlediska se mi kniha S. Beauvoirové nezdá ani přínosem, ani pokrokem. Je jednostranná ve svém zaměření na otázky sexu; podrobnou a málo objektivní analýzou sexuality, zejména ženské, se stává po řadě desetiletí protějškem – ač pouze v jistém smyslu – Tolstého Kreutzerovy sonáty, jejíž autor přihlížel ovšem spíše k mužské stránce problému. Jde ovšem o protějšek poučený již na Freudově psychoanalýze a Adlerově individuální psychologii. Kdyby dnes přišli mezi nás světoví ideologové feminismu (J. St. Mill) nebo naši (T. Nováková, T. G. Masaryk), podivili by se, že jsme se opozdili nejen za svou dobou, ale dokonce za jejich, domníváme-li se, že Beauvoirová tuto otázku objevila a předložila k řešení.

PhDr. Olga Kolaříková, Brno**

Vaculíkovo resumé o generační deziluzi⁸¹ se dá se stejným úspěchem aplikovat na téma o dvě stránky dále – *Člověk a sexus*. S plezírem sleduji úsilí pisatelů přesvědčit čtenáře o tom, že ta „druhá“ je taky člověk nebo alespoň pokus o člověka a že se jí milostivě poskytuje možnost transcendence v díle. Ale „konkrétně“, paní Klímová, by se za obecnou platnost měla vzít Vaculíkova skutečnost, že „termín běží, ale řada nepřišla“. Na ty první, ani na ty druhé. A protože v tomhle díle převážně transcendentovali „ti první“, bylo by daleko více na místě, kdyby někdo napsal důkladnou studii o „Prvním prvním pohlaví“. Konkrétně se v našem českém realismu vůbec nedá mluvit o touze transcendentovat v díle, natož v člověku. Pokud o transcendenci v díle končí obvykle u „fyziognomie“ a natažené ruky a pokus o transcendentaci v člověku končí u interrupční komise. Termíny prošly, řada nepřišla, a tak, jak jde fáma, pracuje se pilně na uzákonění mnohoženství a mnohomužství ekonomicky: každý (každá) za své a po

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 14, s. 2.

** *Literární noviny* 16 (1967), č. 14, s. 2. Oba texty nadepsány „Člověk či sexus“.

⁸¹ „Slovo má Ludvík Vaculík“, *Literární noviny* 16 (1967), č. 24, s. 1 a 3.

vlastní lajně jakožto jediné možné formě existence. Protože, víte, my jsme „ten původní úkon v jeho neporušené podobě už ani nepoznali, nejsme prostě schopni ho provést ani na svém“.

Irena Markupová, Praha 10*

Vzpomněla jsem si na jednotlivost, která ukazuje, jak lze jednostranným myšlenkovým pochodem zakrýt skutečný problém. Tentokrát jde vlastně o muže. Kdysi byl ve *Vlastě* průzkum o manželství. Skupina žen s vyšším vzděláním tam na předním místě jako nežádoucí vlastně vytýkala mužům hrubost.⁸² Nejdříve jsem si říkala, jak ti muži zneužívají našeho sebeovládání, rozumnosti a jiných vlastností, které se snažíme jako emancipované ženy mít. Zdálo se mi přirozené také to, že vzdělanější žena citlivěji reaguje apod. Uvažovala jsem o mužském zaměňování galantnosti založené na starém názoru na ženu a prosté slušnosti, zdvořilosti a taktu. Pak mi však bleskl hlavou nápad. Skupinu výše zmíněných žen můžeme přeci opustit a zaměnit ji přímo uvažováním o skupině mužů. Jde vlastně o muže vzdělané stejně či více než dotyčné ženy, ženy u nás podle statistik uzavírají jen výjimečně nerovné sňatky v tomto ohledu. A banální zjištění o zlých mužích hodné Beauvoirové se najednou změnilo v cosi zajímavého. Proč zrovna vzdělaní muži se projevují takto? Že by byl tak příkrý rozpor mezi jejich úrovní co do kvalifikace a úrovní morální a společenskou? Možná někdy. Spíše to však lze vysvětlit nekontrolovanými afekty. Tyto jistě vznikají z duševního napětí. Ale mají tito lidé postavení, v kterém by byli vystaveni pouze nutnému napětí tvůrčímu a pracovnímu? Nebo u nich vzniká zbytečné a přílišné napětí vzniklé nedostatečnou jistotou postavení, rozporem mezi velikostí odpovědnosti a skutečné moci, všemožnými pracovními překážkami a obtížemi, ubíjením nesmyslnými směrnicemi? K tomu pak přistupují přímé finanční starosti v rodině, nebo se zapomíná, že zaměstnaní ženy v jejich rodině je často z hlediska finančního potřebné, vzhledem k jejich vlastní práci však třeba nežádoucí. Jestliže se tedy někdo „užírání“ nemožností dosáhnout toho, co potřebuje pro svou práci, pro sebe i svou rodinu, nelze se divit, že napětí se hromadí a vybuchuje pak zcela nelogicky, náhodně a z hlediska okolí nespravedlivě, bez vlastní příčiny. Že vzhledem k manželským partnerkám těchto pracovníků mě napadá Čechův výrok o „otrokyni otroka“ je sice nasnadě, ale tato stránka je pouze druhotná, jako nakonec i u Čecha, a nemíním se jí zabývat.

Helena Morávková, Praha 1**

* *Literární noviny* 16 (1967), č. 26, s. 6. Nadepsáno „Člověk a sexus, LN č. 24/1967“.

⁸² „Nad výsledky ankety manželství a já (II. část)“, *Vlasta* 20 (1966), č. 9, s. 10–12. Čtenářskou anketu připravila redakce *Vlasty* ve spolupráci se Státní populační komisí v září 1965. Její interpretace vycházely v časopise na pokračování na začátku roku 1966.

** *Literární noviny* 16 (1967), č. 31, s. 2. Nadepsáno „Člověk a sexus ještě jednou, č. 29/1967“.